

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN CENTRUL ISTORIC AL BUCUREȘTILOR. CIMITIRUL „BISERICII LUI GHIORMA BANUL – BISERICA GRECILOR”

Gh. MĂNUCU- ADAMEȘTEANU*, A. MĂGUREANU**,
A. BORONEANȚ**, E. GAVRILĂ*, R. POPESCU*, M. TODERAȘ**

La începutul anului 2007, Primăria municipiului București a lansat „Proiectul de Reabilitare Străzi și Utilități Zona Pilot Centrul Istoric București”, zonă definită între străzile Calea Victoriei – B-dul I. C. Brătianu – strada Lipscani – Splaiul Independenței. Într-o primă etapă, s-a început reabilitarea tramei stradale și a infrastructurii – conducte, canale, cabluri, pavaje etc.

În urma demarării lucrărilor, conform legislației în vigoare, a fost alcătuită, pentru a efectua supravegherea și cercetarea arheologică a zonei, o echipă formată din arheologi de la Muzeul Municipiului București (MMB) și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București (IAB). Responsabil științific de șantier a fost desemnat Gheorghe Mănucu-Adameșteanu (MMB).

Colectivul care a lucrat în zona cimitirului „Bisericii lui Ghiorma banul – Biserica Grecilor”, care face obiectul prezentului text, a fost compus din Gh. Mănucu-Adameșteanu, Elena Gavrilă și Raluca Popescu (MMB), Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Meda Toderaș și Dorin Sârbu (IAB)¹. Acestora li s-a alăturat un colectiv de arhitecți, coordonați de Monica Mărgineanu-Cârstoiu (IAB), alcătuit din Virgil Apostol, Ștefan Bâlici, Claudia Apostol și Petru Mortu. Materialul numismatic a fost identificat și prelucrat de Ana Maria Velter de la Cabinetul Numismatic al Muzeului Național de Istorie a României din București.

Pentru un mai bun control al informației, datorită lungimii deosebite a suprafeței cercetate – strada Lipscani, tronsonul dintre strada Eugeniu Carada și strada Smârdan – aceasta a fost împărțită în patru sectoare, notate de la A la D.

* Muzeul Municipiului București.

** Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București.

¹ Mănucu-Adameșteanu *et alii* 2008, p. 63-65.

În cadrul sectoarelor au fost deschise casete și secțiuni, la sigla sectorului fiind adăugat numărul respectivei casete (Figura 1).

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada 2007-2008. În conformitate cu proiectul tehnic al beneficiarului, într-o primă etapă, strada Lipscani a fost decapată mecanic până la cota de 0,80 m – 0,90 m față de nivelul actual de călcare.

În urma decapării mecanice, pe traseul străzii au fost identificate fundații ale unor construcții, în dreptul numerelor 18-20, ce aparțineau clădirilor hanului Greci, precum și fundațiile unor clădiri, anterioare sau ulterioare hanului.

Pe lângă acestea, în partea sudică a străzii, au mai fost descoperite: cimitirul din jurul bisericii lui Ghiorma Banul-biserica Greci și diverse etape din existența podului de lemn de pe „Ulița Mare” (str. Lipscani). În partea nordică a străzii Lipscani a fost cercetat hanul Șerban-Vodă². Din păcate, pe mijlocul străzii, pe o lățime de 1.50 m, toate vestigiile au fost distruse de traseul canalizării principale.

Articolul de față are în vedere prezentarea unor aspecte istorice și arheologice legate de cimitirul bisericii lui Ghiorma Banul - biserica Greci. Pentru început vom face o trecere în revistă a ansamblurilor descoperirilor arheologice și documentarea lor istorică.

Prima biserică a fost ridicată pe spațiul cuprins între „Ulița Mare” (strada Lipscani), „Ulița care merge de la Curtea Domnească spre biserica Grecilor” (strada Smârdan) și strada care merge la biserica Stavropoleos, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pe la 1564-1565, dată prezentă în pisania de la 1 octombrie 1719³. Deși avea hramul „Nașterea lui Hristos”, era cunoscută mai mult după numele ctitorului său, Ghiorma, boier grec din Pogoniani. Acesta apare ca mare postelnic⁴ în Sfatul Domnesc între 31 martie 1564 și 8 iunie 1568 și cu titlul de ban în documentele din secolul XVII⁵, neputându-se preciza când anume a ocupat această dregătorie⁶.

Construirea bisericii pe la jumătatea secolului al XVI-lea este susținută și de actul de întărire dat de domnitorul Mihnea Turcitul, la 12 martie 1580, pentru proprietățile lui Dragomir Vornicul, în care sunt menționate nouă prăvălii situate „*pe ulița de către beserica Gheormei*”⁷. Din același document

² Mănucu Adameșteanu *et alii* 2010, p. 243-245.

³ Pisania a fost pusă după zugrăvirea bisericii de către Eftimie din Dipalița, arhiepiscop de Pogoniani, cf. Andreescu 1964, p. 550.

⁴ Stoicescu 1960, p. 581; DRH. B, 1983, nr. document 291, p. 291.

⁵ DRH. B, 1969, nr. document 196, p. 322-323; DRH. B, 1969, nr. document 231, p. 369-371.

⁶ Stoicescu 1971, p. 60.

⁷ DRH. B, vol. VIII, nr. 288, p. 471-474.

aflăm că terenul pe care erau ridicate prăvăliile aparținuse unor turci, dar fusese luat de domnitorul Alexandru al II-lea Mircea și dăruit boierului Dragomir.

Într-un act datat la 18 ianuarie 1631, Leon Vodă închina lăcașul de cult arhiepiscopiei din Pogoniani, din „*Țara Grecească ...cu voia Despei, nepoata lui Ghiorma banul*”⁸. La 23 aprilie 1631, aceeași Despa, închină biserica zidită de „*acest moș al meu, banul Ghiorma ... ca moștenitoare a lui*”⁹ către aceeași arhiepiscopie.

Închinarea bisericii către mănăstirea Pogoniani a făcut ca acest lăcaș să fie cunoscut, până la dărâmarea lui, sub numele de biserica Grecilor. Prima atestare documentară a acestei denumiri o avem într-un act datat 8 aprilie 1638, când se vinde un loc „*drept clopotnița bisericii a Grecilor*”¹⁰. Vechiul nume „biserica Ghiormeii Banul” apare folosit și după această dată, dar mult mai rar: într-un document din 9 februarie 1668¹¹ din timpul domniei lui Radu Leon, la 27 iunie 1713 într-o scutire de fumărit dată de Constantin Brâncoveanu și într-una dată de Nicolae Mavrocordat la 17 octombrie 1719¹². Lăcașul de cult este menționat și cu ambele denumiri în două documente: primul din 12 mai 1732¹³ și celălalt din 5 februarie 1759: „*bisearici...a Ghiormeii banul ce să numește bisearica Grecilor*”¹⁴.

Biserica avea, în a doua jumătate a secolul al XVII-lea, câteva prăvălii situate „*...în dosul altarului, la răspântii, despre namiază... până în holovanii besearicii...*”¹⁵. La începutul secolului XVIII proprietățile bisericii cresc prin cumpărarea unei vii¹⁶ și a unui pogon și jumătate de „*țealină*”¹⁷.

La începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu edificiul a fost afectat de un incendiu, după cum apare într-un document din 20 august 1696¹⁸: „*și arzând și aceasta sfântă bisearică a Grecilor și stricându-se și zidurile foarte rău*”. Distrugerile au fost, probabil, foarte mari, deoarece veniturile bisericii nu au putut acoperi reparațiile, fiind necesară vânzarea unor prăvălii pentru „*diressul sfinții bisearici*”¹⁹. De aceste refaceri se leagă

⁸ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, I/1 apud Comănescu 2009; DRH. B, 1969, nr. document 196, p. 322-323.

⁹ DRH. B, 1969, nr. document 231, p. 369-371.

¹⁰ Potra 1985, p. 88.

¹¹ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci, XXXIX/5, apud Comănescu 2009.

¹² A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, I/31, apud Comănescu 2009.

¹³ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, I/39, apud Comănescu 2009.

¹⁴ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, I/51, apud Comănescu 2009.

¹⁵ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci, LIV/8, apud Comănescu 2009.

¹⁶ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci, XXIX/7, apud Comănescu 2009.

¹⁷ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci, XXIX/9, apud Comănescu 2009.

¹⁸ Andreescu 1964, p. 565-566.

¹⁹ *Ibidem*, p. 565.

probabil și noua pisanie grecească pusă de Eftimie din Dipalița, arhiepiscop de Pogoniani, la 1 octombrie 1719, în urma zugrăvirii bisericii.

Pe lângă acest teren, au mai fost înstrăinate și alte proprietăți, donate sau cumpărate în decursul secolului al XVII-lea: o vie în Dealul Bucureștilor²⁰, o alta „*pă moșia lui Mihai Vodă*”²¹, o moșie la Mălăești, județul Ilfov²² și un pogon 1 ½ de pământ în Văgulești²³.

În anul 1713 Constantin Brâncoveanu scutea prăvăliile lăcașului de cult de fumul, deoarece biserica nu mai avea moșii sau bunuri care să-i asigure veniturile²⁴, iar la 17 octombrie 1719, domnitorul Nicolae Mavrocordat dă o scutire de fumul pentru prăvălii și vinărici pentru vinul produs de vii²⁵.

Noi proprietăți completează patrimoniul bisericii în această perioadă; astfel, la 15 mai 1716, fostul mare stolnic Barbu Grecianu donează un teren „*ca să fie sfintei biserici dă moștenire în veci și noaoă și părinților noștri pomenire*”²⁶.

În perioada imediat următoare domniei lui Constantin Brâncoveanu a fost construit și hanul, fapt sugerat de cumpărarea de către biserică a unor terenuri în zonă, în anii 1720²⁷ și 1722²⁸ „*pentru ca să-și mai lărgască și sfinția sa locul bisericii*”. Hanul, format din mai multe corpuri, construite treptat, în perioade diferite de timp, în funcție de nevoile bisericii, era mai mic decât cele din vecinătate, ridicate de domnitorii Șerban Vodă și Constantin Brâncoveanu²⁹. La sfârșitul secolului al XVIII-lea hanul avea la parter 13 prăvălii de diferite dimensiuni, la etaj camere de locuit, între care și două apartamente alcătuite din mai multe odăi, iar în curte alte clădiri, cu un rând de camere³⁰.

Apariția hanului a făcut ca, spre jumătatea secolului al XIX-lea, biserica să fie consemnată în acte drept „*biserica hanului Grecilor*”³¹.

²⁰ DIR. B, vol. IV, nr. 71, p. 61.

²¹ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci XXIX/7 (1703 februarie 14), apud Comănescu 2009.

²² A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci VI/20, apud Comănescu 2009.

²³ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci XXIX/9 (1711 decembrie 23), apud Comănescu 2009.

²⁴ Bâzgan 2009, p. 583, nr. 413.

²⁵ A.N., M-rea Bradu I/31 (1719 octombrie 17), apud Comănescu 2009.

²⁶ A.N., M-rea Bradu XXIX/10 (1716 mai 15), apud Comănescu 2009.

²⁷ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, LIV/15 (1720 iunie 5), apud Comănescu 2009.

²⁸ A.N., M-rea Bradu, Hanu Greci și Codreni, LIV/17 (1722 februarie 23), apud Comănescu 2009.

²⁹ A.N., Planuri Ilfov, nr. 196-197, apud Potra 1985, p. 88.

³⁰ Potra 1985, p. 89.

³¹ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci II bis/15 (1844 august 25); M-rea Bradul, Hanul Greci II bis/16 (1844 noiembrie 17); M-rea Bradul, Hanul Greci II bis/26 (1845 august 10), apud Comănescu 2009.

Mahalaua bisericii Greci avea, la 1798, un număr de 33 de case³², iar la 1810: „43 de case, 94 bărbații, 49 femei, 143 cu totul”, printre care se numără doi preoți și doi dascăli³³. Înainte de prima catagrafie, din 1798, informațiile privitoare la locuitorii mahalalei sunt rare, dar de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până la jumătatea secolului al XVIII în documente apar menționați diverși boieri³⁴ și negustori³⁵.

Din cauza proastei administrări, precum și a numeroaselor calamități care au lovit capitala în secolul XIX (incendiile din 13 septembrie 1804 și 23 martie 1847; cutremurele din 26 octombrie 1802 și 11 ianuarie 1838)³⁶, atât biserica cât și hanul ajunseseră într-o avansată stare de degradare. Astfel, în 1852 „Departamentul Trebilor din năuntru”, aplicând articolul 36 din „Regulamentul înfrumusețării orașului București”, l-a înștiințat pe îngrijitorul bisericii Hanului Greci că, datorită șubrezimii zidurilor, aflate în pericol de prăbușire, hanul trebuie „a se dărâma negreșit și fără câtuși de puțină amânare”³⁷ până la 26 octombrie 1852. Biserica a mai rezistat o perioadă. În toamna anului 1858, egumenul Panaret „văzând că biserica e tot în proastă stare, a găsit de cuviință în înțelepciunea sa a închide biserica cu desăvârșire”³⁸, iar în anul 1862, preotul Gr. Mușceleanu arăta că biserica era părăsită de mai mulți ani, nemaiavând ferestre și stând „numai zidul și șindrila pe dânsa”³⁹. La nouă ani de la această mențiune (1871), protoiereul plășii de sus din București anunța Mitropolia că, după dărâmarea bisericii Hanului Grecilor, au fost ridicate aproape toate materialele rezultate din ea⁴⁰.

La 9 iulie 1882 terenul bisericii și al hanului a fost scos la licitație, fiind adjudecat de Societatea Dacia-Română⁴¹ care a ridicat pe acel loc Palatul Societății de Asigurări Dacia-Română. În această clădire au

³² Catagrafia poliției Bucureștilor ce s’au făcut la 1798, Academia Română, Mss. cu Nrul 52G, apud Ionescu-Gion 1899, p. 318.

³³ Lapedatu 1907, p. 960.

³⁴ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci XXIX/10 (1716 mai 15); M-rea Bradul, Hanul Greci LIV/11 (1680 februarie 28); M-rea Bradul, Hanul Greci, LIV/15 (1720 iunie 5); M-rea Bradul, Hanul Greci, LIV/17 (1722 februarie 23); M-rea Bradul, Hanul Greci XXIX/12 (1741 octombrie 27) apud Comănescu 2009; DRH, vol. VIII, 1996, nr. document 288, p. 473.

³⁵ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci, X/14 (1750 februarie 15); M-rea Bradul, Hanul Greci XVI/15 (1754 aprilie 14); M-rea Bradul, Hanul Greci XVI/17 (1754 aprilie 14), M-rea Bradul, Hanul Greci X/17 (1764 octombrie 1), apud Comănescu 2009; Potra 1982, nr. document 15, p. 65 (1667 iunie 30).

³⁶ Parusi 2005, p. 110-113, 163-165, 167-175.

³⁷ Șerbănescu 1960, p. 90.

³⁸ „Buciumul”, I, 1964, p. 177, apud Potra 1985, p. 91.

³⁹ Mușceleanu 1862, 96, apud Potra 1985, p. 91.

⁴⁰ Arhiva Sf. Mitropoliei, Dosar nr. 2791 (f. 30/1871), apud Potra 1985, p. 87.

⁴¹ Potra 1985, p. 92.

funcționat succesiv Banca Generală a Țării Românești, Conservatorul de muzică și artă dramatică „Ciprian Porumbescu”, galerii de magazine, astăzi fiind unul din sediile Băncii Comerciale Române.

Analizând gravura realizată de Auguste Raffet⁴² în 1837 (Figura 2/2), observăm că biserica era fără turlă, fără pridvor și cu o streășină largă. Fațada era împărțită în două registre de un brâu torsionat și era acoperită de picturi în partea vestică. Intrarea era marcată de un portal cu o ramă sculptată, cu pisanie și coronament, încadrat de doi pilaștri și o arcadă în acoladă, de tradiție orientală. Ferestrele erau încheiate și ele cu un arc trilobat și aveau ancadramente de piatră sculptată⁴³.

Din planul Borroczyn (Figura 2/1) din 1852 se observă că biserica era de dimensiuni ample, cu un plan în formă de cruce și cu absidele laterale puțin adânci.

Dacă în cazul bisericii Greci există un număr însemnat de documente, nu același lucru se poate spune despre cimitirul din jurul său.

În 1837 Auguste Raffet remarca: „*Acest mic lăcaș închis într-o incintă îngustă și înconjurată de un cimitir sărăcăcios se deosebește mai ales prin zăgăvelile care acoperă zidăria exterioară... Stilul clădirii reamintește destul de bine pe acel al moscheelor de mică însemnătate*”⁴⁴.

Descrierea făcută de A. Raffet corespunde unei realități din perioada de declin a bisericii⁴⁵, actele din a doua jumătate a secolului XVII și prima jumătate a secolului XVIII menționând că în cimitir sunt îngropați oameni cu stare, din rândul boierimii sau negustorimii (o logofeteasă, un boier șătrar)⁴⁶, care fac danii în bani, obiecte sau proprietăți pentru pomenirea sufletelor. Este de presupus ca și alte persoane importante (printre ei numărându-se doi staroști de negustori⁴⁷, un fost mare stolnic, un fost mare postelnic, un fost mare agă⁴⁸ și doi logofeți⁴⁹), care fac și ele donații importante bisericii, să aibă rude înmormântate sau locuri de veci în acest cimitir.

Documentele vremii arată că în cimitir erau îngropați atât locuitori din mahalaua Grecilor, cât și din mahalale învecinate, cum este cazul lui

⁴² Corbu 1936, planșa XX; Ionescu 1967, p. 446-447.

⁴³ Stoica *et alii* 1999, p. 445-446.

⁴⁴ I. Zănescu <http://www.jurnalul.ro/articole/2407/calatori-straini-despre-tarile-romane>.

⁴⁵ Este posibil ca A. Raffet să se fi referit la aspectul cimitirului și nu la calitatea persoanelor depuse aici.

⁴⁶ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci VI/20; M-rea Bradul, Hanul Greci X/11; M-rea Bradul, Hanul Greci XVI/17, apud Comănescu 2009.

⁴⁷ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci X/17; M-rea Bradul, Hanul Greci XVI/17, apud Comănescu 2009.

⁴⁸ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci XXIX/10, apud Comănescu 2009.

⁴⁹ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci XXIX/12; M-rea Bradul, Hanul Greci LIV/11, apud Comănescu 2009.

Constandin, staroste al negustorilor, a cărui prăvălie se afla în Șelari, în mahalaua Sf. Nicolae, în apropierea hanului⁵⁰, sau din provincie, ca în cazul logofetesei Neacșa și al șătrarului Jupa din Petrești⁵¹. Examinarea acestor acte sugerează și că în cimitirul Greci sunt înmormântate generații succesive din aceeași familie: „*să pomenească răposații părinții miei și dă vreme cât și moșii și strămoșii miei sântu îngropați acolo*”⁵². Dintr-un alt document aflăm că „*jupan Tănase Proni staroste...va să se îngroape...la beserica Grecilor...unde iaste și jupâneasa și copii lui*”⁵³ etc.

Rezultatele cercetărilor arheologice (2007-2008)

Cercetările arheologice preventive din anul 2007, care s-au limitat la jumătatea sudică a străzii Lipscani, au dus la descoperirea fundațiilor hanului Greci, aflat între străzile Lipscani (latura de nord), Smârdan (latura de est) și Stavropoleos (latura de sud). Latura de vest, surprinsă parțial, este suprapusă, ca de altfel cea mai mare parte a hanului, de actuala clădire a BCR – CEC (Figura 3).

Au fost sesizate două faze majore și mai multe faze minore (reparații și re compartimentări) ale existenței hanului (Figura 4).

Prima fază a hanului a fost surprinsă pe cca. 87 m lungime și aproape 4 m lățime, spre sud ea fiind distrusă de clădirea BCR, dar și de faza II.

Din această etapă au fost documentate 16 compartimentări - pivnițe, camere și alte spații cu scop utilitar. Atât zidul exterior, cât și cele despărțitoare, au fost construite din cărămidă legată cu mortar, având lățimi de cca. 0,80 m, cu fundațiile înecate în mortar de var. Toate sunt clădite pe un sistem de pari, menit să confere mai multă stabilitate fundațiilor.

În faza a II-a hanul a suferit o mutare a frontului, generată de o politică de lărgire a străzii Lipscani. Hanul se retrage cu cca. 1,50 m față de zidul exterior al fazei I. Au fost identificate fundațiile a două corpuri principale de clădiri, notate 1, respectiv 2. Zidul de nord al corpului 1 (Z 52) a fost dezvelit pe cca. 56,70 m, fiind surprins atât colțul de est, cât și cel de vest, aceasta fiind clădirea principală a hanului.

După o suprafață liberă de construcții, care se întinde spre est pe aproape 20 m lungime, au fost dezvelite fundațiile Corpului 2. În acest spațiu, care nu a fost compartimentat cu ziduri, a putut fi cercetat cimitirul bisericii (Figura 5). Au fost descoperite 60 de morminte/grupări de resturi

⁵⁰ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci X/17, apud Comănescu 2009.

⁵¹ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci VI/20, apud Comănescu 2009.

⁵² A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci X/17, apud Comănescu 2009.

⁵³ A.N., M-rea Bradul, Hanul Greci XVI/17, apud Comănescu 2009.

osteologice umane. Din păcate, cea mai mare a fost afectată de intervenții moderne (cabluri și conducte), de clădiri ale hanului (construirea corpului 2) sau datorită suprapunerii parțiale de către alte complexe arheologice (ziduri).

Tot în această zonă, au fost surprinse o serie de construcții anterioare cimitirului bisericii lui Ghiorma Banul-biserica Greci.

Cimitirul a fost localizat în sectorul C, casetele III – VIII. În această zonă, stratigrafia se prezenta după cum urmează (Figura 6/1):

- sub nivelul trotuarului (pavele) a apărut un strat de nisip tasat, așezat peste o placă de beton (aceste straturi au fost decapate mecanic). Sub acestea se afla un orizont de nivelare modern, la baza căruia fuseseră introduse cabluri și conducte de utilități. Imediat sub acest nivel, la cca. 0,85 m adâncime față de nivelul actual de călcare, a fost sesizat zidul de nord (Z 14) al fazei I a Hanului Greci. Talpa fundației lui Z 14 aflată la - 2,02 m / 2,10 m față de cota actuală, stătea pe un strat negru lutos cu cărbune, fragmente de cărămidă și var, cu rare fragmente de ceramică sau oase de animale, care avea o grosime variabilă de cca. 20-40 cm. Sub acesta a fost observat un sol cenușiu negricios conținând fragmente de cărămidă și cărbune (grosime variabilă de cca 20-25 cm), urmat de un sol cenușiu cu rare urme antropice (grosime de cca 20-40 cm) ce suprapunea lutul galben steril din punct de vedere arheologic.

Complexele arheologice observate în zona cimitirului - casetele III-VII din sectorul C - în afara mormintelor, sunt următoarele (Figura 5):

Z 14- zidul împrejmuitoare construit în faza I (prezent în toate casetele menționate)

Amenajarea 2 formată din Z 31 și Z 32 (Caseta V)

Groapa 1 (Caseta VI)

Groapa 2 (Caseta V)

Groapa 3 (Caseta V)

Amenajarea 3 formată din Z 33, Z 34 și Z 35 (Caseta VI)

Z 36 (Casetele VI-VII)

Z 37 (Caseta VII)

Pavaj cărămidă – nivel 9 (Caseta VII)

Z 14 (Figura 3/2) a fost surprins la - 0,46 – 0,50 m față de actualul nivel de călcare. Are o lungime de 87 m și o lățime de 0,80 m. La cota de - 0,86 m față de actualul nivel de călcare, apare o plintă exterioară, cu lățimea variind între 6 și 13 cm (în casetele I și II), formată din cărămizi dispuse perpendicular pe axul zidului. Talpa fundației Z 14 se afla la 2,02 - 2,10 m. Dimensiunile cărămizilor din elevația sa sunt următoarele: 28 × 15 × 4 cm; 29 × 15 × 4 cm; 28 × 15,5 × 4 cm; 29,5 × 15,5 × 4 cm; 28 × 13,5 × 4,5 cm.

Amenajarea 2 avea o formă semicirculară, însă cu partea superioară, surprinsă la -2,40 m față de actualul nivel de călcare, construită rectangular. Construcția, realizată din cărămidă subțire legată cu mortar alb-gălbui sfărâmicios, proteja (întărea) partea de vest a unei gropi circulare. Aceasta continua și sub talpa fundației lui Z 14, coborând prin lutul galben până la un strat nisipos, de culoare galben verzui, cu multe pietricele. În partea superioară a umpluturii a apărut doar dărâmătură (moloș, cărămizi întregi și fragmentare). Încetarea funcționalității Amenajării 2 se plasează în prima jumătate a secolului al XVI-lea, moment cronologic sugerat de o cahlă descoperită pe „buza” sa, reprezentându-l pe Sf. Gheorghe ucigând balaurul⁵⁴.

Amenajarea 3 (Figura 12/1) a apărut la - 2,34 - 2,35 m față de actualul nivel de călcare. Construcția, care stă pe un strat de pământ negru afânat care conținea cărămizi și alte resturi antropice, a fost găsită în poziție aplecată spre S, fiind „fugită” de pe locul ei. Totuși, la N. între construcția „fugită” și Z 14, apar câteva cărămizi dispuse în poziție normală care ar putea sugera nivelul real al construcției. În plan avea un contur rectangular din care se mai păstrează 3 laturi: cea de V cu o lungime de 1,30 m, o lățime de cca 0,50 m și o înălțime maximă de aproximativ 0,60 m; latura de N, o lungime de 1,20 m, o grosime de cca 40 cm și o înălțime de cca 50 cm; latura de V, cu o lungime de cca 0,80 m și o grosime cercetată de 0,30 m (acestea sunt dimensiunile păstrate). Văzută de sus în poziția ei inițială, construcția pare să aibă o formă trapezoidală cu latura mare spre N și cea mică spre S. Partea de S a construcției pare să fi fost afectată de groapa unui mormânt (M56) al cărui bazin se afla la 14 cm S de latura de V a construcției; latura de E, la nivelul mormântului, a fost cioplită semicircular (forma gropii mormântului). Construcția este suprapusă și de alte morminte, funcționarea ei putând fi plasată în secolul al XVI-lea.

Z 30, cu o lungime de 2,18 m și o lățime de 0,62 m, a fost surprins la -0,15 m de la nivelul trotuarului. Aproximativ pe mijlocul lui, partea superioară a fost distrusă de un cablu electric pe o lățime de cca 30 cm. Dimensiunile cărămizilor erau de $26 \times 13 \times 5$ cm; $26 \times 13,5 \times 4$ cm. Ele au fost prinse cu un mortar de culoare gălbuie, sfărâmicios. Talpa fundației se afla la -1,85 m față de nivelul actual al trotuarului. Elevația lui Z 30 urca peste plinta aflată pe latura de S a Z 14, fără a fi țesută cu elevația Z 14, ceea ce indică o posibilă adosare într-o fază ulterioară lui Z 14 (eventual o redelimitare spre V a zonei cimitirului).

Z 36 (Figura 12/2) avea o formă patrulateră fiind surprins doar parțial, restul fiind distrus de zidurile BCR. Avea o orientare NV-SE, oblică față de traseul Z 14. Partea sa superioară a fost surprinsă la 0,52 m față de nivelul

⁵⁴ Mănucu Adameșteanu, Rădulescu 2007-2008, p. 393-410.

actual al trotuarului. La 0,40 m (față de nivelul de surprindere) pe latura de V, structura avea o treaptă cu lățimea de 16 cm, formată din cărămizi dispuse paralel cu axul zidului. Pe aceeași latură, la 0,40 m față de treaptă, zidul forma o nouă plintă cu lățimea maximă de 12 cm. Pe latura de E, treapta nu exista, dar s-a găsit, în schimb, plinta care, de altfel, era prezentă și pe latura de N. De la nivelul acesteia din urmă (plintei), începea fundația turnată în groapă, adâncă de cca 1,36 m (talpa fundației se afla la -2,60 - 2,70 m față de actualul nivel de călcare). Z 36, la nivelul treptei, are toate cele trei laturi (fețe de zid), el putându-se dezvolta doar spre SV.

Z 37 (Figura 3/1) a fost surprins la -0,30 m față de actualul nivel de călcare, fiind adosat la Z 14. Structura era formată dintr-un zid păstrat pe o lungime de 2,18 m, fără fundație, realizat din cărămidă legată cu mortar. Înălțimea maximă a acesteia era de 0,30 m. Acest zid se lega de Z 14 în capătul lui de V, printr-un alt rest de zid, orientat N-S, cu o lungime maximă de 58 cm și o lățime maximă de 27 cm. Din acesta s-au păstrat doar câteva asize. Nu avea fundație. Este posibil să se lege funcțional de pavajul de cărămidă surprins la 20 cm spre sud.

Pavajul – nivelul 9 (Figura 3/3) era realizat din cărămidă legată cu mortar, dispusă pe trei rânduri (grosime maximă 0,22 m). Avea o lungime maximă de 2,60 m și o lățime de 0,84 m. Acest nivel de călcare poate fi atribuit fazei a doua a hanului sau unui moment când în această zonă a cimitirului nu mai aveau loc înmormântări.

A fost observat imediat sub nivelul decapării mecanice la adâncimea de -0,40 m. Era suprapus de un nivel de dărâmătură, în partea superioară de cărămidă roșie „măcinată” și dedesubt un sol maroniu cu multe fragmente ceramice.

Groapa 1 a fost surprinsă la adâncimea de -1,75 m față de actualul nivel de călcare. A fost identificată după umplutură, limitele sale nefiind vizibile în grund. Fundul gropii a fost atins la cota de -2,10 m. În umplutura gropii au fost descoperite vase întregibile: ceramică, faianță (seturi de farfurii și castroane) și sticlă. Descoperirile se datează în prima jumătate a secolului XIX.

Groapa 2 (Figurile 6/1, 7, 9 și 10), localizată în sfertul de NE al casetei V, pare să reprezinte umplutura unei locuințe cercetată parțial (Figura 7), delimitată de o dungă de arsură. A fost sesizată imediat sub stratul negru lutos cu cărbune, fragmente de cărămidă și var în care a fost amenajată fundația lui Z 14. Dimensiunile surprinse sunt de 2,5 m × 1 m. Aparent avea o formă rectangulară cu colțurile rotunjite și se pierdea în profilele de N și E ale casetei. Pereții și fundul gropii erau puternic arși. Fundul ei a fost atins la cota -2,80 m.

Umplutura gropii consta în arsură, fragmente de cărămidă, cărbuni și rare fragmente de ceramică și metal. Din inventarul gropii provin și două castroane nesmălțuite și două farfurii smălțuite (cu decor sgrăfitat și pictat), specifice

secolelor XVI-XVII (Figura 16), precum și un *schilling* polonez emis de Sigismund al III-lea în 1621⁵⁵. Corelând nivelul de incendiu cu aceste vase, putem presupune că această locuință a fost distrusă în timpul unuia dintre incendiile care au afectat capitala în prima jumătate a secolului al XVII-lea, posibil în timpul invaziei turcești din 1658 când aflăm că: „... după focul care pustiise acest oraș, nu mai rămăsese nimic în picioare, nimic nu scăpase, doar bisericile, pentru că erau boltite și clădite din piatra...”⁵⁶. Peste această umplutură, din partea superioară a casetei, din ultima fază de funcționare a hanului, au fost recuperate vase de sticlă care pot fi atribuite primei jumătăți a secolului al XIX-lea.

Groapa 3 era suprapusă parțial de Z 36 și avea probabil o formă circulară, diametrul acesteia restrângându-se de la 1,55 m (la cota de -3,60 m, când a fost observată) la 1,42 m (la cota de -3,80 m). Umplutura ei era formată din pământ negricios amestecat cu cărămizi (cu dimensiunile de 29 × 14,5 × 4,5 cm). Săpătura nu a putut continua în adâncime, pentru a epuiza complexul, din motive de siguranță și a spațiului restrâns.

Cimitirul bisericii lui Ghiorma Banul – Biserica Greci

Suprafața reală ocupată de acest cimitir este imposibil de determinat. Ca maximă întindere, era mărginit de actualele străzi Lipscani și Smârdan. Săpăturile arheologice din anul 2007 au fost efectuate spre limita nordică a zonei menționate, restul terenului fiind acum suprapus de construcția BCR. Cimitirul a fost surprins pe o lungime de cca 20 m și o lățime de cca 2,50 m, în casele IV-VIII ale sectorului C, teren aflat la nord de biserică (Figura 4). Cercetările viitoare vor arăta dacă el se întindea, ceea ce pare foarte probabil, și în zona pe care se află strada Stavropoleos. Oricum, suprafața cercetată este foarte mică și dacă avem în vedere că înmormântările se practica de jur împrejurul bisericii, putem estima că numărul acestora depășea câteva sute.

În **caseta III**, sub nivelul decapării mecanice, la cota de -0,85-0,90 m s-au putut observa resturi osteologice umane împrăștiate, notate convențional de la M1 la M3. Având în vedere că sub această cotă nu au mai apărut resturi umane, considerăm că M1-3 nu reprezentau morminte sau reînhumări ci sunt rezultatul intervențiilor moderne, oasele fiind antrenate, probabil, din caseta alăturată. Tot din nivelul decapării mecanice provin M4 și M5, din caseta V, respectiv caseta VI, reprezentând grupări de oase dezarticulate.

⁵⁵ MMB - Nr. colecție 57, nr. inventar 176678.

⁵⁶ Paul din Alep, Călători VI, p. 261.

În **caseta IV** a fost documentat un sigur mormânt, notat M20 (Figura 6/2) la cota -2,68 m față de nivelul actual de călcare, păstrat parțial în poziție anatomică, având membrele inferioare suprapuse de Z 30 (zid de compartimentare din prima fază de funcționare a hanului).

Cel mai mare număr de morminte – 23 – a fost cercetat în **caseta V** (Figura 7, 9-10): dintre acestea, 10 se aflau în conexiune anatomică, fiind dezvelite parțial (M11, M17, M27) sau deranjate mai mult sau mai puțin (M19, M28, M29, M30, M44, M48, M59); câteva reprezintă reînhumări (M7/8, M26, M43/45), restul fiind grupări mai mari sau mai mici de oase deranjate (M10, M14, M18, M23, M24, M35, M42, M48Bis și M60).

Un prim grup de morminte⁵⁷ (M7/8, M11) a fost observat la -1,60-1,80 m față de actualul nivel de călcare. Dintre acestea este posibil ca și gruparea reprezentată de M7/8 (reînhumare) să fi fost deranjată de Z 14.

Un al doilea nivel de morminte (M17, M19, M26, M27, M60) era cuprins între -1,90 și 2,20 m față de actualul nivel de călcare. Dintre acestea M27 a fost suprapus de Z 30.

Ultimul nivel, cel de-al treilea, era cuprins între -2,20 m și -2,50 m (M28, M29, M30, M44 și M48). Dintre acestea, M30 era suprapus de Z 30 în partea superioară a corpului. M28, M43/45 suprapuneau Groapa 2 (incendiată în secolul XVII) care aparținea unui nivel de locuire anterior folosirii acestui spațiu drept cimitir.

M23, M24, M27, M30 suprapuneau Amenajarea 2 (folosită în prima jumătate a sec. XVI), astfel că acestea se pot plasa, cel mai devreme în secolul al XVII-lea, ținând cont și de faptul că zona era locuită și în a doua jumătate a secolului XVI, poate chiar și în prima jumătate a celui următor.

În **caseta VI** (Figurile 11/1 și 12/1) au fost surprinse opt morminte în poziție anatomică, deranjate parțial (M6, M13, M32, M33, M34, M41, M56 și M57) și două grupări de oase deranjate (M12, M15).

Ca și în caseta V, și aici se pot observa mai multe nivele. Unui prim nivel, localizat între -1,55-1,70 m, îi aparține doar M13 – dezvelit unul din membrele inferioare, cu resturi de sicriu alături, partea superioară rămânând în martorul dintre casele V și VI.

Un al doilea nivel se afla între cotele -1,90 și -2,20 m (M15, M32, M33, M34 și M41). Dintre acestea, doar M33 este aproape complet, restul fiind dezvelite parțial: partea superioară a lui M32 a rămas în martorul dintre casele V și VI, în timp ce M34 a suferit un deranjament la nivelul pieptului și membrilor inferioare. În cazul lui M15 – localizat chiar lângă zidul BCR-ului - nu putem preciza dacă este vorba de o reînhumare, având în vedere numărul mic de oase păstrate, sau a fost deranjat de zidul din

⁵⁷ Nivelele de înmormântare au fost stabilite pe baze pur altimetrice, legate de adâncimea mormintelor măsurată de la nivelul trotuarului și nu pe repere cronologice.

secolul al XIX-lea. Trebuie subliniat faptul că cele două nivele menționate suprapuneau Amenajarea 3, indicând utilizarea acesteia din urmă într-o etapă anterioară înmormântărilor din zonă.

Ultimul nivel de morminte, reprezentat de M56 și M57, a fost surprins la adâncimea de -2,65-2,80 m față de nivelul actual de călcare. M57, păstrat în partea sa superioară, a fost deranjat, în zona brațului stâng, de Groapa 3, în timp ce restul corpului de construcția clădirii actuale. Groapa lui M56 distruge o parte a construcției notate „Amenajare 3”.

În **caseta VII** (Figura 8) au fost surprinse un mormânt (M31) și șase grupări de oase deranjate (M25, M36-38, M40, și M58) aflate între 1,50-1,80 m față de actualul nivel de călcare. Cu excepția lui M31, descoperit în colțul de NV al casetei, între Z36 și Z14, osemintele umane au fost descoperite la vest de de Z37 și pavaj (nivelul 9), care le și suprapuneau parțial.

În **caseta VIII** (Figura 11/2) au fost cercetate opt morminte în poziție anatomică (M9, M22, M49-53 și M55), patru grupări de oase deranjate (M39, M46, M47 și M54) și două reînhumări (M16 și M21).

Primul nivel a fost observat între 1,50-1,80 m față de actualul nivel de călcare (M9, M16, M21, M22, M39). M9 păstrat în partea superioară, a fost distrus de la bazin în jos. M22, relativ întreg, a fost probabil afectat, pe partea stângă, de construcția lui Z14, craniul său a rămas prins în profilul de vest al casetei. M39, o grupare de oase dezarticulate, deranjate de aceeași construcție. În dreptul genuchiului drept a lui M22 au fost descoperite reînhumările M16 și M21.

Nivelul următor, aflat între 1,90-2,05 m față de nivelul actual de călcare, cuprinde cinci morminte în poziție anatomică, deranjate mai mult sau mai puțin (M49, M50, M51, M52, M55) și patru grupări de oase, antrenate la această adâncime (M46, M47, M53, M54). M55, aproape întreg, era suprapus de M9. La o mică distanță de picioarele sale, spre nord, se afla M54. M53 (membru inferior stâng, în conexiune) se afla sub craniile M21, M16. M47 (craniu) este deranjat de Z62, zidul unei pivnițe contemporane cu cea de-a doua fază a hanului Greci (casa 2/faza II). Mai complexă este situația unui grup de patru morminte (M49, M50, M51, M52). Cel mai recent este M49 care îl suprapunea și deranja în zona bazinului pe M50. Acesta din urmă suprapunea partea superioară și membrul stâng al lui M51. Cel mai vechi mormânt este M52, suprapus, pe partea stângă a pieptului, de M50 și M51.

Din planul general al cimitirului se observă două grupări importante de înmormântări, despărțite în zona structurii patrulate, denumită convențional Z36, care pare să aparțină unei construcții anterioare hanului și cimitirului.

Grupările de oase umane din interiorul casetei III (M1-3) par să indice ca aici se afla limita vestică a cimitirului, dincolo de această zonă nemaifiind descoperite morminte, în spațiul cercetat. Spre est, limita nu a putut fi

constatată datorită construirii pivnițelor din zona intersecției cu strada Smârdan (casa 2/faza II), care au suprapus și distrus complexe anterioare.

Din analiza complexelor funerare se observă că nu au existat morminte nederanjate, situație ce nu permite o analiză corectă a acestui cimitir, respectiv o paralelă cu descoperirile bucureștene din același interval cronologic. Din această cauză ne vom limita la prezentarea câtorva observații cu caracter general. Numărul mare de indivizi deranjați și existența grupărilor de oase dezarticulate sugerează o folosire intensă și continuă a terenului în care erau plasate mormintele. La aceasta se adaugă suprapunerea unor morminte de clădirile hanului Greci, dar și numeroase deranjamente provocate de lucrările utilitare contemporane.

Orientarea generală a mormintelor, V-E, cu variații foarte mici, probabil determinate de anotimpul înmormântării, a fost cea normală în cimitirele epocii, excepție făcând M 50, care era așezat pe partea stângă, cu picioarele ușor flexate.

Structura solului nu ne-a permis identificarea limitelor gropilor mormintelor⁵⁸. Din numărul total de complexe funerare cercetate, doar la două dintre ele a fost documentată prezența sicriului (M13 și M33). Numărul extrem de mic, care ar putea fi explicat și prin tipul de sol existent, se datorează frecvenței deranjărilor, dar nu putem exclude și înhumarea în giulgiu.

Datorită deranjamentelor, poziția ambelor mâini nu a putut fi determinată clar decât în două cazuri (M11 – pe bazin și M28 – pe lângă corp), iar în alte trei, pentru un singur braț (M17 – brațul drept pare flexat pe bazin, M20 – mâna stângă îndoită spre umăr și M52 – brațul drept îndoit pe abdomen).

Pe baza observațiilor stratigrafice și a suprapunerilor între complexe identificate în casele IV – VIII ale sectorului C, putem remarca următoarele⁵⁹:

Cele mai vechi morminte – sugestia are în vedere adâncimile la care au fost localizate în zona cimitirului și anterioare fazei I a hanului - sunt cele trei morminte (M20, M56, M57) descoperite la -2,60-2,80 m sub nivelul trotuarului (mult sub fundațiile fazei I - 2,02/2,10 m).

Tot anterioare fazei I a hanului și deranjate la construcția lui Z 14 sunt: M7/8, M10, M21, M22, M39, M59 și cele suprapuse de Z 30 (zid

⁵⁸ Gropile au fost săpate într-un pământ caracteristic intenselor activități edilitare din zonă (cu mortar, cărbune, fragmente de cărămizi), fapt care a „mască” conturul gropilor. Acest lucru a fost remarcat și la un cimitir din apropiere, cel al bisericii Sf. Dumitru, unde, doar la cele mai adânci morminte, care au trecut de acest nivel cu resturi de construcții, au putut fi observate gropile. Nici unul dintre mormintele din cimitirul bisericii Greci nu a trecut de acest nivel marcat de activități edilitare, deși au atins adâncimi considerabile.

⁵⁹ Mai multe precizări referitoare la cronologia cimitirului credem că o să putem face în urma unei viitoare analize referitoare la stabilirea cronologiei fazelor de construcție a hanului; momentan această analiză este vitregită de lipsa cercetării laturii sudice a hanului, dinspre str. Stavropoleos.

interior despărțitor al hanului, din prima fază de funcționare), M20, M27, M42 (reînhumare la construcția zidului) și M30 (prins sub zid) (Figura 10/1).

Faza II de construcție a hanului aduce o retragere a corpurilor de clădire ale hanului și o restrângere a zonei cimitirului prin apariția Casei 2 (Z 62-Z 64) (Figurile 1, 3 și 5), care suprapune M47 și M53 (Figura 15). Tot acestei faze credem că îi putem atribui și pavajul din caseta VII, sub care au rămas parțial necercetate M37, M38, M52, M50 și Z37, ce suprapune M36, M40, M46, M49 și M58 (Figura 15).

Ultima intervenție istorică, construcția Palatului de Asigurări Dacia Română, a deranjat M12, M15, M60, M32, M35 (Figura 13-14).

Deoarece, cu o singură excepție – M6, femeie *senilis* – nu dispunem de o analiză antropologică, singurele repere referitoare la sex ne sunt oferite de inventarul funerar. Pe baza prezenței fragmentului de pieptene de os (M10), a cerceilor (M28, M33) și a acului de păr (M37) putem preciza că acestea sunt morminte de femei. Mormântul cu inel cu monogramă este al unui bărbat cu numele Nicolae⁶⁰. Din cele 60 de complexe funerare putem indica doar un singur mormânt (M44) ca aparținând cu certitudine unui copil.

Din cele 60 de complexe funerare menționate, numai șapte au furnizat obiecte de inventar.

Pentru început reținem un inel sigilar descoperit în M11, la mâna stângă a unui bărbat – Nicolae (N, H, K, Λ) și doi cercei din argint aurit aflați la M28, un mormânt de femeie, piese care au aparținut unor persoane cu o situație socială mai bună.

Celelalte descoperiri – piese de podoabă și accesorii feminine (un pieptene din os depus la M10, un cercel din bronz argintat găsit la M33 și un ac de păr din bronz, recuperat de la M37) și accesorii vestimentare (18 bumbi din bronz care împodobeau veștmântul cu care a fost îmbrăcat personajul din M9 sau două copci „moș și babă”, la M55) – aparțin locuitorilor din mahala înmormântați în acest cimitir.

Cu excepția, monedelor, nu putem vorbi de o depunere rituală pentru aceste piese. Numărul foarte mic al descoperirilor se datorează faptului că majoritatea mormintelor au fost deranjate, în urma numeroaselor intervenții inventarul funerar fiind distrus sau împrăștiat.

Astfel se explică și numărul de monede – doar 9 ex. - care provine din acest cimitir. Emisiunile monetare acoperă un interval cuprins între secolele XVI-XVII.

Cronologia cimitirului

Unele mormintele din caseta V, între care se află și cele mai timpurii, așa cum am arătat mai sus (M27, M30), suprapun Amenajarea 2, datată în

⁶⁰ Lectura îi aparține doamnei Mirela Comănescu, căreia îi mulțumim pe această cale.

prima jumătate a secolului al XVI-lea (Figura 5, 11) în timp ce altele (M28, M43/45) suprapun Groapa 2, ce aparține unei locuințe incendiate în secolul al XVII-lea. În caseta VI, M56, cel mai vechi mormânt, a distrus Amenajarea 3, datată și ea în secolul XVI.

Din aceste repere stratigrafice putem presupune că locuirea a încetat în prima jumătate a secolului al XVII-lea, după care zona a fost ocupată de cimitir. Construcția hanului a impus o restrângere a zonei folosite, unele morminte fiind suprapuse de construcțiile acestuia (M7/8, M10, M20, M 22, M27 și M30). În 1837 August Raffet remarcă: „*Acest mic lăcaș închis într-o incintă îngustă și înconjurată de un cimitir sărăcăcios*”, ceea ce ne poate indica o restrângere a cimitirului în jurul bisericii. Suprafața foarte redusă a impus, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și încetarea înmormântărilor locuitorilor din parohie care, probabil, foloseau cimitirul de la biserica Sf. Dumitru.

Monedele asociate mormintelor au apărut în caseta V (M11 – două piese, M17, M19, M28) și în caseta VIII (M49, M54 și M55 – două piese). Ele au fost descoperite în zona jumătății inferioare a scheletelor (zona picioarelor – M28, M49, M55, a pieptului – M55, abdomenului M11 și a bazinului – M11 și M17). Prezența unui număr mare de exemplare în zona picioarelor este surprinzătoare, poziția lor putând fi rezultatul unor deranjamente

Din numărul de nouă monede depuse în morminte, doar patru au putut fi identificate. Cea mai timpurie dintre acestea, un *schilling* bătut în Polonia (M19), a fost atribuit secolelor XVI-XVII⁶¹, interval cronologic căruia îi aparține și un dinar emis în Ungaria, după anul 1526. Ultimul a fost depus la M55, împreună cu un alt dinar, bătut tot în Ungaria, între 1683-1697 de împăratul Leopold I (1657-1705). Aceluiași emitent îi aparține un dinar pus în circulație în Ungaria, în anul 1689 (M49). Descoperirile monetare vin să confirme că cimitirul funcționa în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, fără a putea să avansăm o dată pentru începerea înmormântărilor

Din păcate, prin sărăcia și simplitatea sa, inventarul funerar recuperat nu constituie un element de datare foarte precis, obiectele fiind comune pentru perioada secolelor XVII-XVIII, fără variații tipologice de-a lungul vremii.

În București, cimitire de biserici funcționând în secolele XVI-XVIII, cercetate arheologic și cu atestări numismatice pentru aceste secole, au mai fost documentate la biserica Sf. Nicolae Șelari⁶², biserica Zlătari⁶³, biserica Sf. Ilie Gorgan⁶⁴, biserica Trei Ierarhi - Colțea⁶⁵ și biserica Răzvan⁶⁶.

⁶¹ Identificarea monedelor a fost făcută de Ana Maria Velter de la Muzeul Național de Istorie a României, căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁶² Ștefănescu 1997, p. 29-32.

⁶³ Mănucu Adameșteanu *et alii* 2005, p. 449-451, cu bibliografia respectivă.

⁶⁴ Mănucu Adameșteanu *et alii* 2005, p. 39, cu bibliografia respectivă

⁶⁵ Mănucu Adameșteanu *et alii* 2007, p. 95-98.

⁶⁶ Mănucu Adameșteanu *et alii* 2005, p. 71, cu bibliografia respectivă.

CATALOGUL MORMINTELOR

Mormântul 1

Caseta C III, -0,70-0,80 m; sol negru, afânat, cu dărâmătură.

Adult⁶⁷, grupare de oase deranjate de intervenții moderne, formată din femur, peroneu, cubitus, fragmente calotă craniană, coaste și fragment bazin.

Mormântul 2

Caseta C III, -0,79-0,90 m; sol de umplutură.

Adult, grupare de oase deranjate de intervenții moderne, formată din craniu și alte oase mici.

Mormântul 3

Caseta C III, -0,70-0,90 m; nisip, umplutura șanțului unei țevi.

Adult, deranjat de intervenții moderne, din care s-a păstrat doar un femur, izolat.

Mormântul 4

Caseta C V, -0,70-0,90 m; sol negru cu dărâmătură.

Adult, grupare de oase deranjate.

Mormântul 5

Caseta C VI, -0,70-0,90 m; sol de culoare neagră, cu fragmente ceramice și sticlă.

Adult, grupare de oase deranjate.

Mormântul 6

Caseta C VI, -1,53-1,62 m; sol culoare neagră cu fragmente de cărămizi.

Adult, *senilis*, sex feminin, partea stângă aflată parțial în conexiune anatomică (craniul păstrat fragmentar, clavicula, humerusul, radiusul, coastele, vertebrele, sternul și osul coxal), partea inferioară și cea dreaptă superioară fiind deranjate.

Mormintele 7/ 8

Caseta C V, -1,63-1,75 m; sol negru, mâlos cu dărâmătură.

Adulți, reînhumări, din care s-au păstrat două cranii și oase dezarticulate provenind de la membrele superioare și inferioare.

⁶⁷ Precizarea nu are sens strict antropologic, fiind folosită pentru a diferenția copiii de adulți.

Mormântul 9

Caseta C VIII, -1,75-1,80 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult în decubit dorsal, vertebrele, coastele și o claviculă și un omoplat păstrate în conexiune anatomică, restul corpului fiind deranjat la construcția BCR-ului și/sau a pavajului din caseta VII.

Inventar

a. Accesoriu vestimentar – 18 bumbi globulari (13 întregi și 5 păstrați parțial), din bronz, descoperiți în zona bazinului, de o parte și de alta a coloanei vertebrale. MMB nr. col. 1; nr. de inv. 176.145. Tipologic, diferențiem două categorii:

1. plini la interior, un corp semisferic și cu o urechiușă aplatizată pentru prindere (10 ex). Dimensiuni: D – 6,41 mm; H – 10,34 mm; greutate medie – 1 gr.
2. globulari, din două semisfere lipite, cu o urechiușă aplatizată pentru prindere (8 ex). Dimensiuni: D – 5,60 mm; H – 10,08 mm; greutate medie – 0,80 gr. Greutatea totală este de cca. 17,98 g.

Mormântul 10

Caseta C V, 1,70-1,85 m: sol negru, mâlos cu dărâmtură.

Adult, sex feminin, grupare de oase deranjate la construcția lui Z 14 (zidul de incintă al hanului din prima fază de funcționare); păstrat cu partea stângă, până la cot, în conexiune anatomică: craniu, clavicula stângă, humerus stâng și câteva fragmente de coaste.

Inventar

a. Piesă de podoabă:

1. pieptene de os de mici dimensiuni, fragmentar, distrus la ridicare.

Mormântul 11:

Caseta C V, -1,55-1,85 m; sol negru. Lungimea surprinsă 0,95 m.

Adult, sex masculin, în decubit dorsal, stare bună de conservare. Brațele pe bazin. Femurele sunt îngropate în martorul dintre casetele V și VI.

Inventar

a. Două monede:

1. ilizibilă, recuperată de pe abdomen.
2. distrusă, identificată pe partea dreaptă a bazinului după urma de oxizi.

b. Piesă de poboabă:

1. inel de argint, descoperit la mâna stângă, cu verigă semicirculară în secțiune, turnată împreună cu un chaton rotund, ușor înălțat. Pe disc este incizată o cruce cu brațele egale, cu mijlocul marcat de alte două linii oblice, mai scurte. În cele patru colțuri sunt incizate slovele chirilice: N, H, K, Λ (Nicolae)⁶⁸. Mijlocul este marcat de alte două linii oblice. Dimensiuni verigă: D ext: 18,00 mm; l: 3,5-5,1 mm; GR: 1,6 mm. Dimensiuni chaton: D: 10,5 mm. MMB nr. col.: 2; nr. de inv.: 176.142

Mormântul 12 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -2,22-2,46 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, grupare de oase deranjat de construcția zidului BCR, formată din fragmente de craniu, o vertebră, o coastă, și două oase lungi de la picior.

Mormântul 13

Caseta C VI, -1,53-1,65 m; sol negru cu fragmente de cărămizi și lemn putrezit.

Adult, în decubit dorsal, cu urme de sicriu; s-au păstrat: tibia, peroneul, un radius și un cubitus.

Mormântul 14

Caseta C V, 1,77-1,80 m; sol negru cu dărâmtură. Aflat în vecinătatea lui M11.

Adult, deranjat, din care s-a păstrat un maxilar izolat.

⁶⁸ Lectură Mirela Comănescu, A.N.

Mormântul 15 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -1,93-2,21 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, grupare de oase deranjate, răspândite pe o suprafață relativ mare, fiind identificate fragmente de craniu, coaste, bazin și alte două oase mici.

Mormântul 16

Caseta C VIII, -1,70 m; sol negru, lutos cu dărâmtură.

Adult, reînhumare, din care s-a păstrat un craniu izolat. Pare depus împreună cu M21 lângă piciorul drept al scheletului din M22.

Mormântul 17

Caseta C V, -1,90-2,20 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, în decubit dorsal, aproape complet în partea superioară, craniu fragmentar, humerusul drept pe lângă corp. Partea de jos a membrilor inferioare se afla în martorul dintre casele V și VI. Suprapus de gruparea de oase M26.

Inventar

a. O monedă descoperită deasupra bazinului, pe partea dreaptă, distrusă.

Mormântul 18

Caseta C V, -1,90-2,20 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, grupare de oase deranjate, formată dintr-o calotă craniană și alte câteva oase fragmentare.

Mormântul 19

Caseta C V, -1,85-1,90 m; sol negru.

Adult, în decubit dorsal, păstrat de la bazin în jos, partea superioară distrusă.

Inventar

a. O monedă descoperită în zona bazinului:

1. Polonia, *schilling*, secolele XVI-XVII, uzată, ruptă, perforată, (MMB-nr. de colecție 53).

Mormântul 20 (Figura 6/2)

Caseta C IV, -2,53-2,81 m; sol negru clisos.

Adult, în decubit dorsal, păstrat pe jumătatea superioară până la bazin, având mâna stângă îndoită spre umăr, iar dreapta deranjată. Partea inferioară a corpului este suprapusă de Z 30 (zid de compartimentare al hanului din prima fază de funcționare).

Mormântul 21

Caseta C VIII -1,70 m; sol negru, lutos cu dărâmtură.

Adult, reînhumare, din care s-a păstrat un craniu izolat. Pare depus împreună cu M16 lângă piciorul drept al defunctului din M22.

Mormântul 22

Caseta C VIII, -1,54-1,57 m; sol negru, lutos cu dărâmtură.

Adult, în decubit dorsal, păstrat în partea inferioară, cea superioară deranjată se află în martorul dintre casele VII și VI. A fost deranjat de M39 și a deranjat, la rândul său, mormintele M16 și M21.

Mormântul 23

Caseta C V, -2,11 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, grupare de oase deranjate, formată din craniu, oase de la bazin și picioare.

Mormântul 24

Caseta C V, -2,10 m, sol negru cu dărâmtură.

Adult, deranjat, din care s-a păstrat doar craniul.

Mormântul 25

Caseta C VII, -1,67 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, grupare de oase deranjate, formată din craniu și două oase fragmentare.

Mormântul 26

Caseta C V, -1,85 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, reînhumare, grupare de oase depusă compact pe partea stângă a defunctului din M17, în dreptul bazinului.

Mormântul 27

Caseta C V, -2,18 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult în decubit dorsal, dezvelit doar în jumătatea inferioară, restul corpului fiind suprapus de Z30. Groapa lui a deranjat mormântul M24.

Mormântul 28 (Figurile 7 și 10/1)

Caseta C V, -2,23-2,45 m; sol negru cu fragmente de cărămidă.

Adult, sex feminin, în decubit dorsal, ușor deranjat în partea superioară, cu mâinile pe lângă corp.

Inventar

a. O monedă, distrusă, lângă femurul drept.

b. Piese de podoabă - doi cercei și un pandantiv:

1. cercei distrus, descoperit la dreapta craniului.
2. cercei fragmentar, descoperit la stânga craniului, de formă circulară, plat la interior, cu o montură în centru, în care se afla, probabil, o „piatră” (în prezent pierdută). Motivul decorativ este completat de mici sfere dispuse circular în jurul monturii și nervuri în relief, dispuse radial. Dimensiuni: D: 9,5 mm; D ext. montură: 2,00 mm. MMB-nr. de col. 5.

3. pandantiv cu piatră multifățetată, de culoare verde și montură din argint, decorată cu motive geometrice. Dimensiuni: H piatră: 19 mm; l max: 15 mm; H montură: 18 mm. MMB-nr. de col. 6.

Mormântul 29 (Figurile 7 și 10/1)

Caseta C V, -2,20-2,45 m; sol negru cu umplutură.

Adult, în decubit dorsal, deranjat, din care s-au păstrat doar picioarele.

Mormântul 30 (Figurile 7 și 10/1)

Caseta C V, -2,23-2,45 m; sol negru cu fragmente de cărămizi.

Adult, păstrat parțial, doar picioarele și fragmente din bazin, restul corpului fiind distrus. Partea superioară a corpului a fost suprapusă de Z 30 (zid de compartimentare a hanului din prima fază de funcționare).

Mormântul 31 (Figurile 8 și 12/2)

Caseta C VII, -1,50-1,62 m; sol negru cu dărâmatură.

Adult, în decubit dorsal, deranjat. Din jumătatea inferioară s-au păstrat femurul drept și jumătate din cel stâng, partea dreaptă a bazinului, restul fiind distrus.

Brațul stâng și câteva coaste erau pe extinderea fundației lui Z 14 (zid de incintă din prima fază de funcționare a hanului).

Mormântul 32 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -2,13 m; sol negru-brun. S-a identificat urma coșciugului.

Adult, în decubit dorsal, din care a fost surprinsă doar partea inferioară a corpului, restul fiind prins în martorul dintre casele V și VI.

Mormântul 33 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -2,13 m.

Adult, sex feminin, în decubit dorsal, deranjat parțial în partea superioară: craniu fragmentar, coaste, coloană vertebrală, bazin, ambele femure, brațele și antebrățele fragmentare. Lipsește partea inferioară a picioarelor. Poziția brațelor nu a putut fi determinată. M33 a suprapus mormântul M41.

Inventar

a. Piesă de podoabă-un cercel:

1. cercel din bronz argintat, descoperit sub mandibulă, în stare fragmentară, format dintr-o tijă îngroșată la partea inferioară, care se continuă cu un corp alungit pe care, în relief, sunt redată motive vegetale. În mijloc are o montură circulară, în care se păstrează o „piatră” de culoare roșie (după aspect pare sticlă), polifățetată. În zona mediană, lateral, prezintă două urechiușe, pentru alte două tije. Dimensiuni: H: 24,00 mm; Gr: 3-5 mm. MMB, nr. inv. 176.144.

Are o bună analogie cu cercelul descoperit la M43 în necropola medievală Precista – Galați⁶⁹, datat în a doua jumătate a secolului XVI.

Mormântul 34 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -2,13 m; groapa săpată într-un strat de dărâmătură.

⁶⁹ Matei, Anghel 1993, p. 526-530, Figura 1/5.

Adult deranjat, decubit dorsal, păstrat parțial (descoperit doar bazinul și câteva vertebre sacrale și lombare). Partea mediană a corpului lipsește.

Mormântul 35 (Figurile 7 și 10/1)

Caseta C V, -2,10 m; sol negru cu dărâmătură.

Adult, deranjat la construcția BCR, din care s-a păstrat doar craniul.

Mormântul 36 (Figura 8)

Caseta C VII, -1,61 m; sol negru-brun.

Adult, grupare de oase deranjate probabil la reînhumarea scheletului din M40; s-au păstrat doar craniul, vertebrele, coastele, brațul drept flexat la umăr. La dreapta lui se află două oase lungi de la picioare. Deasupra coastelor era așezat craniul scheletului din M58. Partea inferioară a rămas probabil prinsă sub pavajul din C VII.

Mormântul 37 (Figura 8)

Caseta C VII, -2,01 m; sol negru-brun.

Adult, sex feminin, din care a fost dezvelit doar craniul, restul corpului fiind suprapus de pavajul din interiorul casetei VII. A fost suprapus parțial și de craniul din M38.

Inventar

a. Piesă de podoabă-ac de păr

1. ac de păr, din bronz, cu capătul îngroșat prin încolăcirea tije. Dimensiuni:
L: 35 mm; Gr: 0,24 g. MMB nr. col. 3; nr. de inv. 176.143

Mormântul 38 (Figura 8)

Caseta C VII, -2,01 m; sol negru-brun.

Adult, din care a fost dezvelit doar craniul, restul corpului fiind suprapus de pavajul din interiorul casetei VII. Suprapunea craniul din M37.

Mormântul 39

Caseta C VIII, -1,57 m; sol negru cu dărâmătură.

Adult, reînhumare, formată dintr-o grupare de oase dezarticulate, alcătuită din fragment de bazin, coaste și oasele lungi ale picioarelor. Depuse pe partea stângă, în dreptul bazinului scheletului din M22.

Mormântul 40 (Figura 8)

Caseta C VII, -1,61-1,70 m; sol negru cu dărâmatură.

Adult, grupare de oase deranjate, formată din craniu și câteva coaste. Se afla lângă scheletul din M36, în partea stângă a bazinului, fără a putea preciza dacă este o reînhumare sau este suprapus de M36.

Mormântul 41 (Figura 11/1)

Caseta C VI, -2, 20 m; sol negru-brun.

Adult, în conexiune anatomică, din care s-au păstrat doar oasele lungi de la picioare. Este suprapus și deranjat de M33.

Mormântul 42 (Figura 9)

Caseta C V, -2,30-2,40 m; sol galben nisipos.

Adult, deranjat la construcția BCR; s-au păstrat doar craniul și alte oase fragmentare.

Mormântul 43 / 45 (Figurile 9 și 10/2)

Caseta C VII, -2,45 m; groapă vizibilă, sol negru-cafeniu în interiorul gropii, galben la exterior.

Reînhumare, sub forma unei grupări de oase, de formă circulară, cu diametrul de cca 45-50 cm, conținând oase de la doi adulți.

Mormântul 44 (Figurile 9 și 10/2)

Caseta C V, -2,20-2,45 m; sol negru-cafeniu.

Adult, în decubit dorsal, din care s-au păstrat doar craniul, coloana vertebrală, claviculele, cele două humerusuri, câteva coaste, bazinul pe partea stângă și femurele. A fost deranjat, pe partea dreaptă, la construcția BCR. Suprapune mormântul M48.

Mormântul 46 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,90 m; sol negru cu dărâmatură.

Adult, deranjat probabil de M49, din care s-a păstrat doar craniul.

Mormântul 47 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,90-1,95; sol negru cu dărâmatură.

Adult, grupare de oase deranjate, formată din craniu și un femur. Restul corpului era suprapus de M53 și de Z 62 (zidul unei pivnițe contemporane cu faza a doua de existență a hanului Greci).

Mormântul 48/48 bis (Figurile 9 și 10/2)

Caseta C V, -2,10-2,40 m; sol galben nisipos.

Copil (Infans II), în decubit dorsal, din care s-a păstrat partea inferioară a corpului, restul fiind distrus probabil în momentul săpării gropii lui M44⁷⁰. La piciorul drept al scheletului din M44, o grupare de oase de copil (M48 bis), deranjate la construcția BCR și înhumarea defunctului din M44.

Mormântul 49 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,94-2,04 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, în decubit dorsal, din care au fost surprinse: un femur, o tibie, un peroneu și laba piciorului stâng. Restul corpului a rămas în martorul dintre casele VII și VIII. Suprapune mormântul M50.

Inventar

a. O monedă recuperată din zona picioarelor:

1. Ungaria, Leopold I, (1657-1705), dinar emis în anul 1689, la Kremnitz. MMB-nr. col. 59, nr. inv. 176680.

Mormântul 50 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru.

Adult, individ așezat pe partea stângă, cu picioarele ușor flexate, dezvelit de la bazin în jos. Partea superioară este îngropată în martorul dintre casele VII și VIII. Era suprapus de M49 și suprapunea mormântul M52.

Mormântul 51 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru.

Adult, grupare de oase aflate în conexiune anatomică, din care s-au păstrat doar tibia și femurul drept. Suprapunea partea dreaptă a mormântului M52.

Mormântul 52 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru cu dărâmtură.

⁷⁰ Determinarea antropologică a fost efectuată pe teren, în momentul descoperiri, de către Mihai Vasile, de la Muzeul Național de Istorie a României.

Adult, în decubit dorsal, s-au dezvelit ambele picioare în conexiune anatomică, bazinul, brațul drept îndoit pe abdomen, câteva coaste de pe partea dreaptă, vertebrele cervicale și lombare. Omoplații și craniul au rămas în martorul dintre casele VII și VIII. Era suprapus de M50, care deranja partea superioară stângă și de M51.

Mormântul 53 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, deranjat, s-au găsit doar o tibie și un femur în conexiune anatomică. Suprapus de M47.

Mormântul 54 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru.

Adult, grupare de oase deranjată, compusă doar din tibii și peronee.

Inventar

a. O monedă:

1. piesă în stare fragmentară, ilizibilă.

Mormântul 55 (Figura 11/2)

Caseta C VIII, -1,91-2,04 m; sol negru cu dărâmtură

Adult în decubit dorsal, aproape întreg, deranjat în partea superioară, la nivelul brațelor. Suprapus de fundația BCR. După adâncime, pare să corespundă unui nivel vechi de înmormântări.

Inventar

a. Două monede, una în zona picioarelor, celalată pe piept:

1. Ungaria, Leopold I (1657-1705), dinar emis între 1683-1697. MMB-nr. col. 58, nr. inv. 176679.

2. Ungaria, secolele XVI-XVII, dinar emis post 1516, fragmentar, perforat (MMB-număr de colecție 51).

b. Piese de îmbrăcăminte-copci:

1. două copci de îmbrăcăminte – „moș și babă”, distruse.

Mormântul 56 (Figura 12/1)

Caseta C VI, -2,68-2,75 m; sol negru cu dărâmtură, săpat în interiorul Amenajării 3.

Adult, în decubit dorsal, din care s-au găsit doar picioarele, partea superioară a corpului fiind prinsă în martorul ce desparte casetele V și VI.

Mormântul 57 (Figura 12/1)

Caseta C VI, -2,68-2,75 m; sol negru cu dărâmtură. A fost deranjat (tăiat) la construcția BCR și la amenajarea fundației lui Z 36 (construcție de formă patrulateră în interiorul casetei).

Adult, în decubit dorsal, s-a păstrat treimea superioară a corpului și câteva falange pe piept.

Mormântul 58

Caseta C VII, -1,70-1,80 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, deranjat, din care s-a surprins doar craniul. Suprapus de M36.

Mormântul 59

Caseta C V, -1,60-1,80 m; sol negru cu dărâmtură.

Adult, deranjat, s-a găsit doar o tibie și peroneul în conexiune anatomică.

Mormântul 60

Caseta C V, -2,10-2,20 m; sol negru cu fragmente de cărămizi, groapă vizibilă, de formă circulară, tăiată de zidul BCR.

Adult, grupare de fragmente de oase lungi.

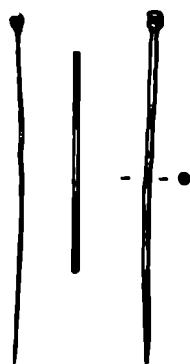
Descoperiri izolate

Tot din perimetrul cimitirului, din inventarul unui mormânt deranjat, provine și acul de păr descoperit în Cas IV/A-B, -1,95 m (dintre țevi).

a. Piesă podoabă – ac de păr

1. ac de păr, din bronz, cu capătul îngroșat prin încolăcirea tije de bronz.

Dimensiuni: L: 48 mm; Gr: 0,24 g. MMB – nr. col., nr. inv.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE HISTORIC CENTER OF BUCHAREST. THE GHIORMA BANU CHURCH – THE CHURCH OF THE GREEKS GRAVEYARD

Archaeological excavations in the Historic Center of Bucharest (2007) taking place on Lipscani Street (on the area between the Eugeniu Carada Street and Smârdan Street) uncovered a part of the Ghiorma Banu graveyard (the church was founded in 1664-1565) as well as wall remains of two construction phases of the Greeks' Inn (XVIII-XIX centuries). More than 60 tombs have been explored, of which 28 were inhumations, 7 were secondary burials (re-inhumations) and 28 were agglomerations of bones coming from disturbed graves. The latter were the consequence of disturbances (construction works, pit digging, etc) from various ages, including modern times. The assemblage of grave goods (earrings, a ring, a pendant, various types of buttons) is rather modest, with objects (resulting from the excavation of 11 burials) of a rather common nature for the XVII-XVIII centuries, showing little variation through time.

Of the nine coins found during the excavation of the tombs, only four could be determined (issued during the XVI-XVII centuries), confirming the use of the graveyard during the XVII century. The last burials took probably place at the beginning of the XIX century.

BIBLIOGRAFIE

Documente

- Bâzgan 2009** = Melentina Bâzgan, *Condica Marii Logofeții (1692-1714)*, Ed. Paralela 45, București.
- DIR. B, 1954** = DIR. B, veacul XVII, B. Țara Românească, vol. IV (1621-1625), Ed. Academiei R.P.R., București.
- DRH. B, 1969** = DRH. B, Țara Românească, vol. XXIII (1630-1632), București.
- DRH. B, 1996** = Damaschin Mioc, Ioana Constantinescu, DRH. B, VIII (1576-1580), București.
- Potra 1961** = George Potra, *Documente privind istoria orașului București (1594-1821)*, Ed. Academiei RSR, București.
- Potra 1982** = George Potra, *Documente privind istoria orașului București (1634-1800)*, Ed. Academiei RSR, București.
- Călători VI** = Călători străini despre Țările Române, vol. VI, partea I, Paul de Alep, îngrijit de M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Ed. Științifică și Enciclopedică, București.

Planuri

- Planul maiorului baron Rudolf Artur Borroczyński din 1852.
Planul maiorului D. Pappasoglu din 1871.

Bibliografie generală

- Andreescu 1964** = Ștefan Andreescu, Câteva precizări despre ctitoriile bucureștene ale lui Ghiormăbanul, în **GB**, XXIII, 5-6, p. 547-567.
- Cantacuzino 1954** = Gheorghe I. Cantacuzino, Sebastian Morintz, Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă, Punctul Movila Gorganului, în *București. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*, vol. I, București.
- Cantacuzino, Morintz, Rosetti 1958** = Gheorghe I. Cantacuzino, Sebastian Morintz, Dinu V. Rosetti, Șantierul arheologic București. Sectorul Biserica Albă din Postăvari, în **MCA** V, p. 636-642.

- Comănescu 2009** = Mirela Comănescu, Biserica Hanul Greci din București – Mărturii documentare, în **CAB VIII**, București.
- Corbu 1936** = A.C. Corbu, *Bucureștii vechi. Documente iconografice*, București.
- Ionnescu-Gion 1899** = Ion Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București.
- Ionescu 1967** = Ștefan. Ionescu, Artiști francezi în București, la mijlocul secolului al XIX-lea, **RM**, IV, 5, p. 446-450.
- Lapedatu 1907** = Alexandru Lapedatu, Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810, **BOR**, XXXI, 8, p. 960-964.
- Matei, Anghel 1993** = Mircea D. Matei, Aneta Anghel, *Necropola medievală de la biserica Precista din Galați*, **MCA**, A XVII-a București, p. 526-530.
- Mănucu Adameșteanu et alii 2005** = Gh. Mănucu Adameșteanu, Katiusa Pârvan, Ana-Maria Velter, A. Vâlcu, Muzeul Municipiului București, Seria Patrimoniu, 3, *Monede medievale și moderne descoperite în București și în împrejurimi (sec. XIV-XIX)*, București.
- Mănucu Adameșteanu, Rădulescu 2007-2008** = Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, Venera Rădulescu, Cahle medievale decorate cu scena „Sfântul Gheroghe omorând balaurul” descoperite în București, în **CA**, Muzeul Național de Istorie a României, vol. XIV-XV, București, p. 393-410.
- Mănucu Adameșteanu et alii 2008** = Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, Raluca Popescu, Elena Gavrilă, Cristian Nestorescu, Tiberiu Zambory (MMB), Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Meda Toderaș, Dorin Sârbu (IAB), București. Centrul istoric, str. Lipscani, sectorul dintre str. Eugeniu Carada și str. Smârdan, în **CCA**, Campania 2007, București, p. 63-65.
- Mănucu Adameșteanu et alii 2009** = Gheorghe Mănucu Adameșteanu, Elena Gavrilă, Raluca Popescu, Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Meda Toderaș, Cristina Muja, Panait I. Panait, Gabriel Vasile, București. Centrul Istoric. Str. Sf. Dumitru, str. N. Tonitza, în **CCA**, Campania 2008, București, nr. 131, p. 271-272.
- Morintz, Cantacuzino 1954** = Sebastian Morintz, Gh. Cantacuzino, Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă, Punctul Movila Gorganului, în „*București. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953*”, I, Ed. Academiei RPR, București.
- Mușceleanu 1862** = Grigore Mușceleanu, *Calendarul antic pe anul 1862*, București.

- Olteanu 2002** = Radu Olteanu, *Bucureștii în date și întâmplări*, Ed. Paideia, București.
- Pappasoglu 2000** = *Memoria Bucureștilor II, Istoria fondării orașului București*, Fundația culturală Gh. Marin Speteanu, București.
- Parusi 2005** = Gheorghe Parusi, *Cronica Bucureștilor întocmită, din document și sentiment*, Editura Compania, București.
- Potra 1985** = George Potra, *Istoricul hanurilor bucureștene*, București.
- Potra 1990** = George Potra, *Din Bucureștii de ieri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Stoica et alii 1999** = Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, Dan D. Ionescu, Petre Iliescu, *ATLAS - GHID Istoria și arhitectura lăcașurilor de cult din București*, vol I și vol II, Ed. Ergorom '79, București.
- Stoicescu 1960** = Nicolae Stoicescu, Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV-XVII, în **SMIM**, vol IV, p. 565-583.
- Stoicescu 1961** = Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Academiei RPR, București.
- Stoicescu 1971** = Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București.
- Șerbănescu 1960** = Nicolae Șerbănescu, Mărturii istorice despre monumentele religioase din Bucureștii de altădată, **BOR**, LXXVIII, 1-2, p. 83-116.
- Zănescu 2007** = Ionel Zănescu, *Călători străini despre Țările Române*, <http://www.jurnalul.ro/articole/2407/calatori-straini-despre-tarile-romane>.

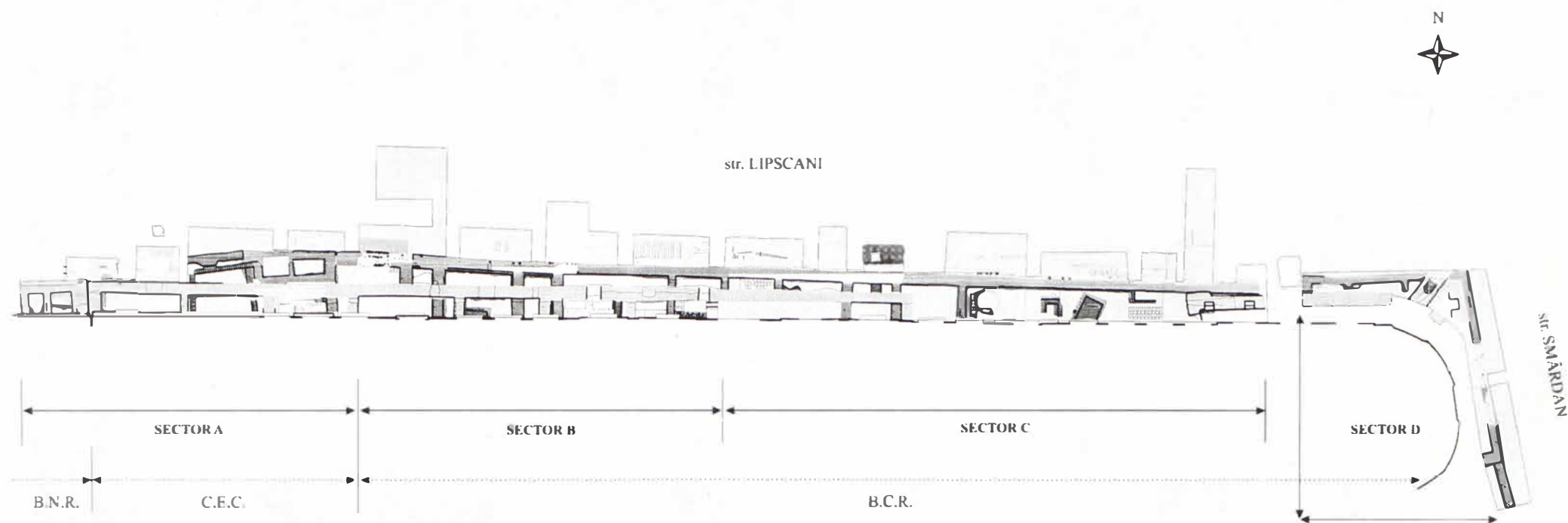
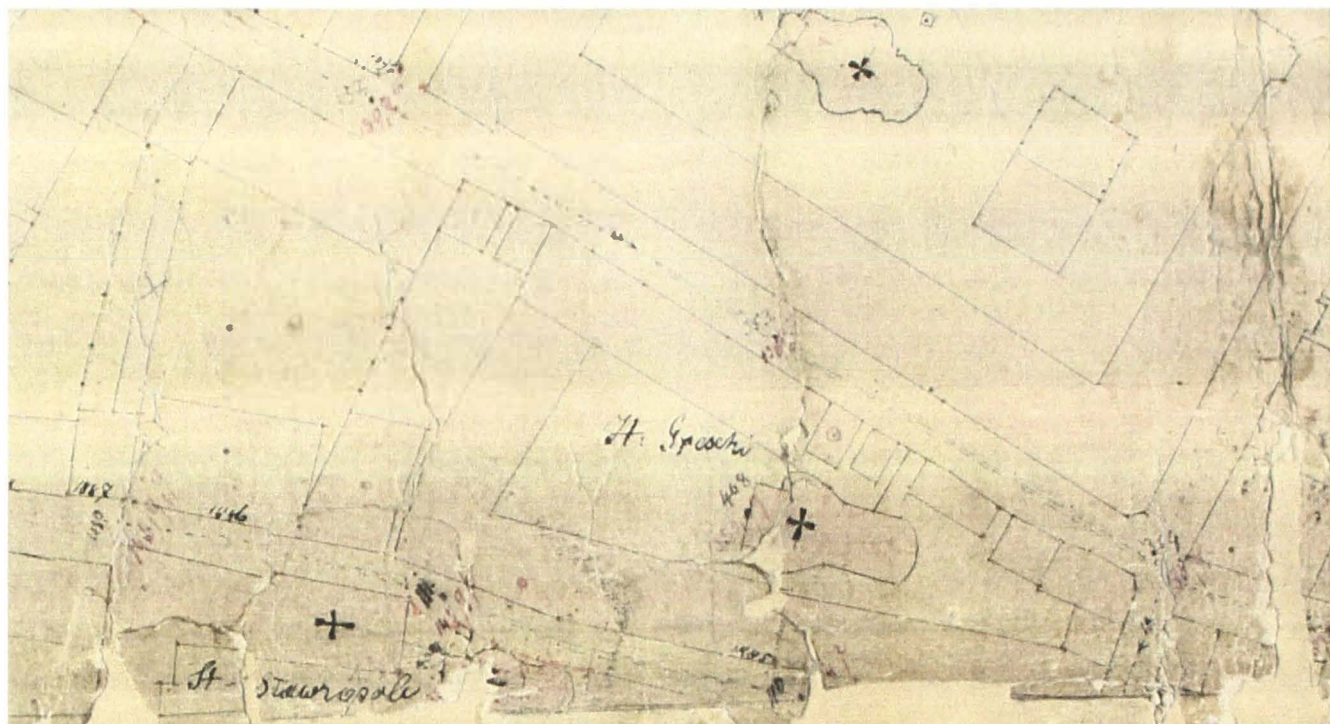

Figura 1. Planul general al săpăturilor arheologice 2007-2008.
Figure 1. General plan of the archaeological excavations 2007-2008.

1

2

Figura 2. Biserica și Hanul Greci: 1. Planul Borroczyn, detaliu cu Hanul Greci (1847); 2. Litografie după desenul lui Auguste Raffet (1837).

Figure 2. The Greci Church and Inn: 1. The Borroczyn Plan, detail with Greci Inn (1847); 2. Lithography after Auguste Raffet's drawing (1837).

1

2

Figura 3. Sectorul C: 1. Vedere generală de la E la V; 2. Vedere generală de la NV la SE.
Figure 3. Sector C: 1. General view from E to W; 2. General view from NW to SE.

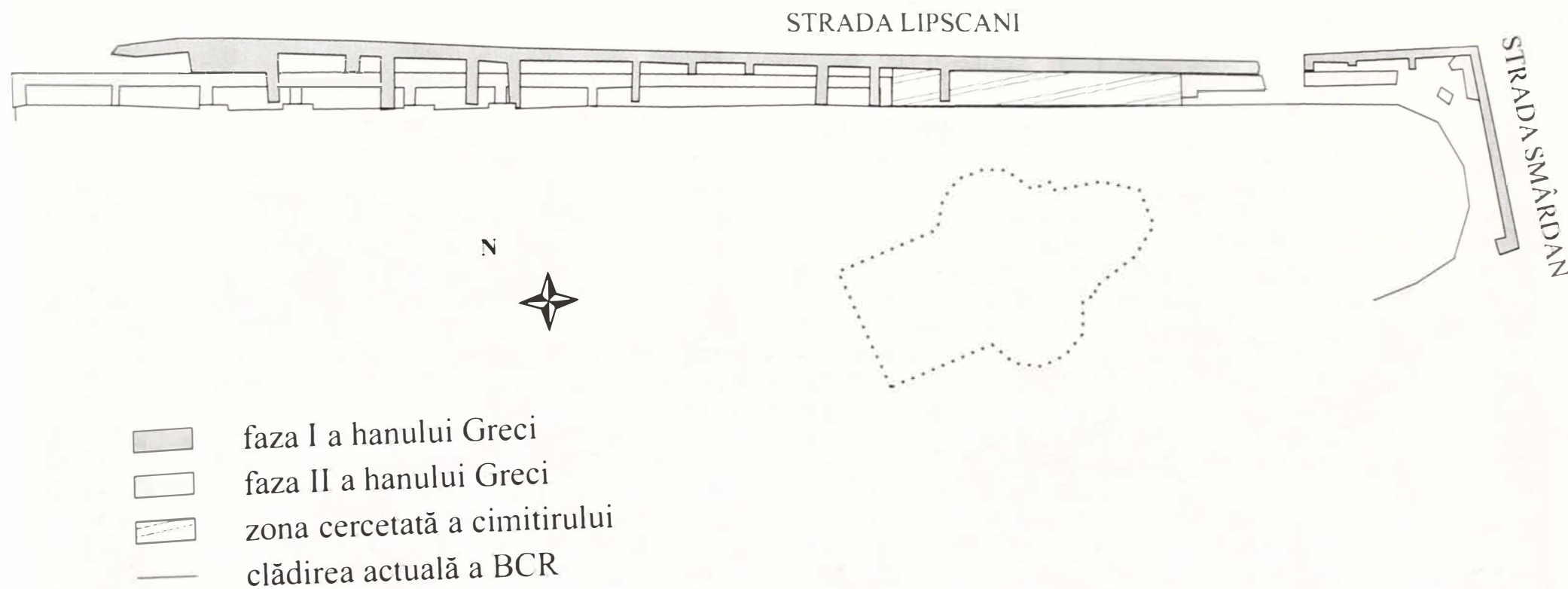

Figura 4. Zona bisericii și a cimitirului în raport cu fazele constructive ale hanului.
Figure 4. Relation between the church and cemetery area and the building phases of the inn.

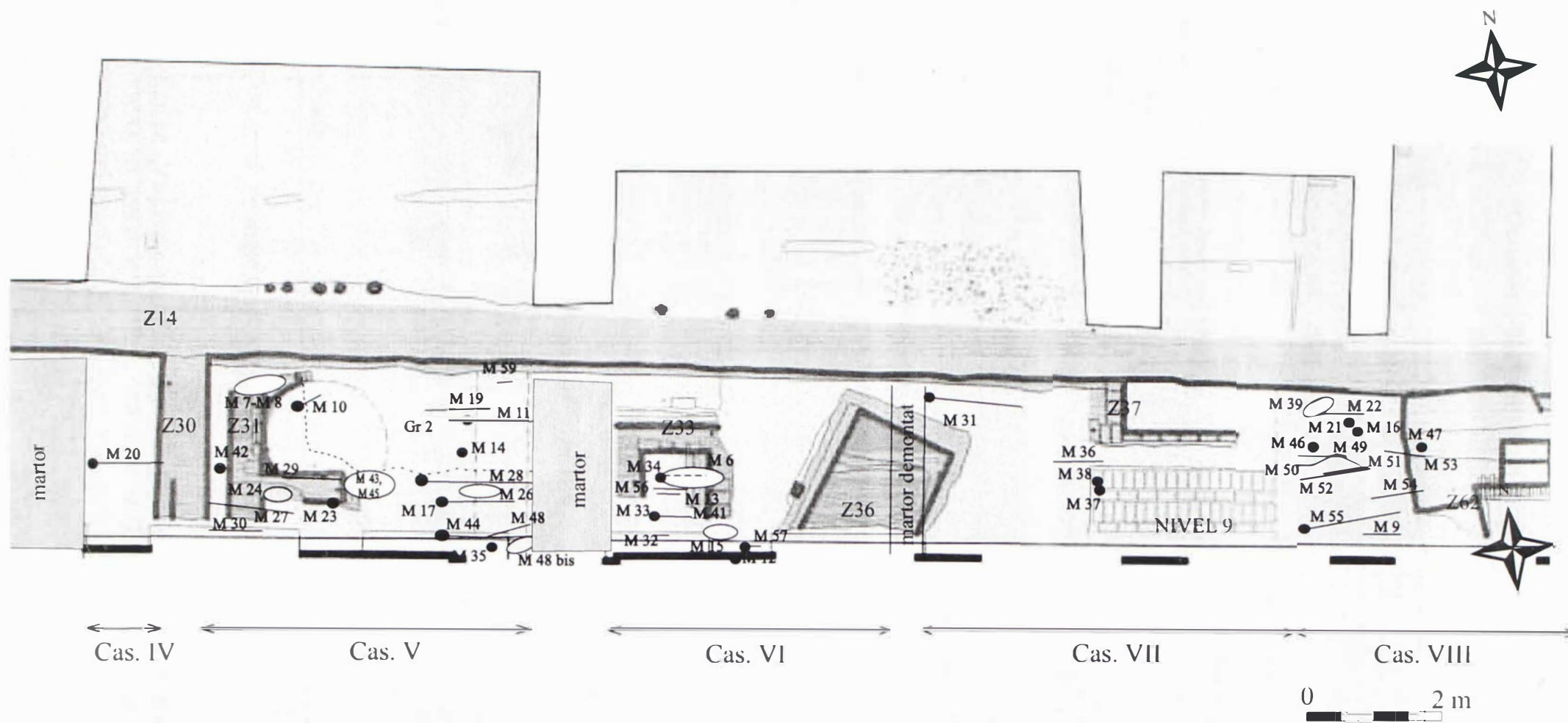
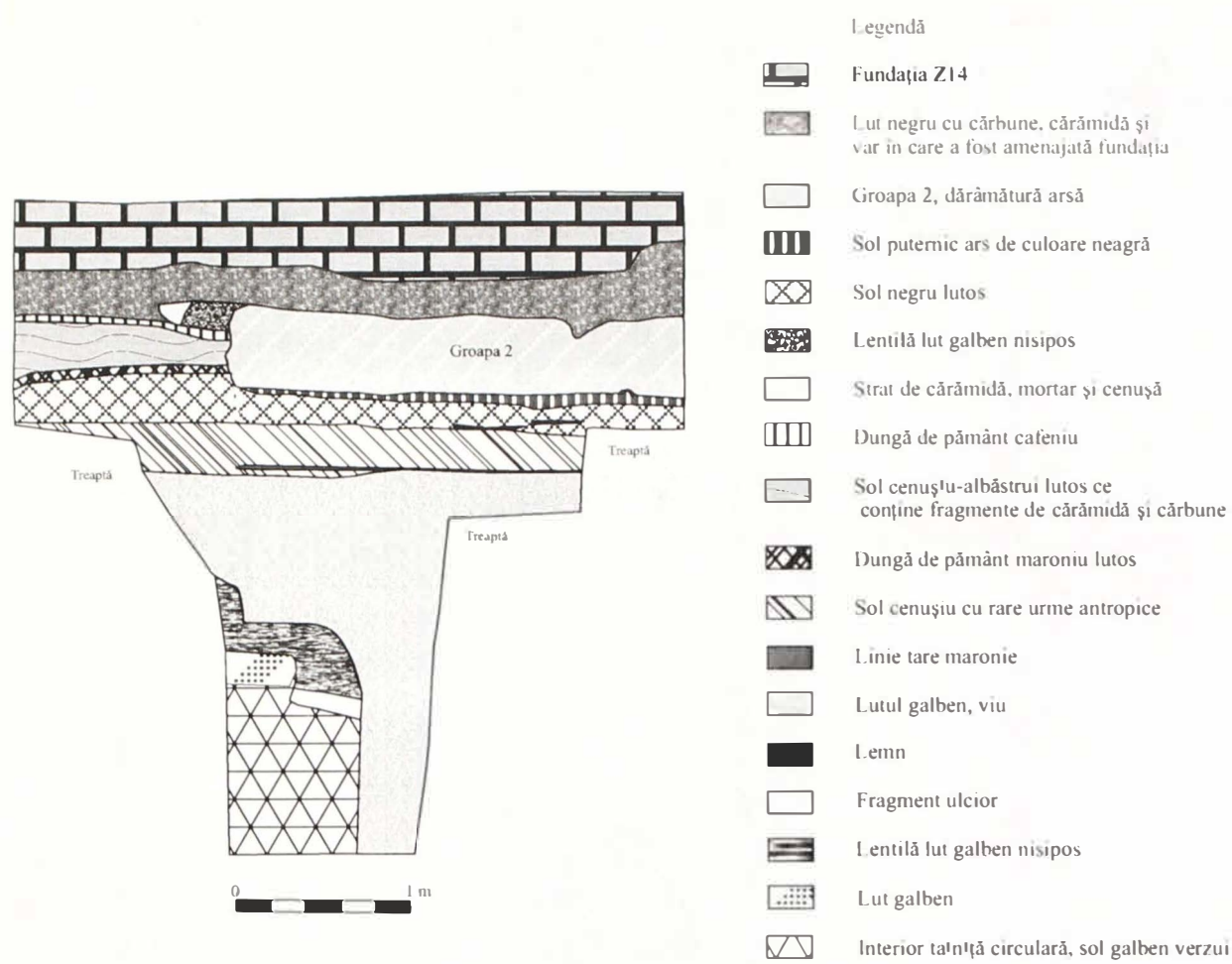
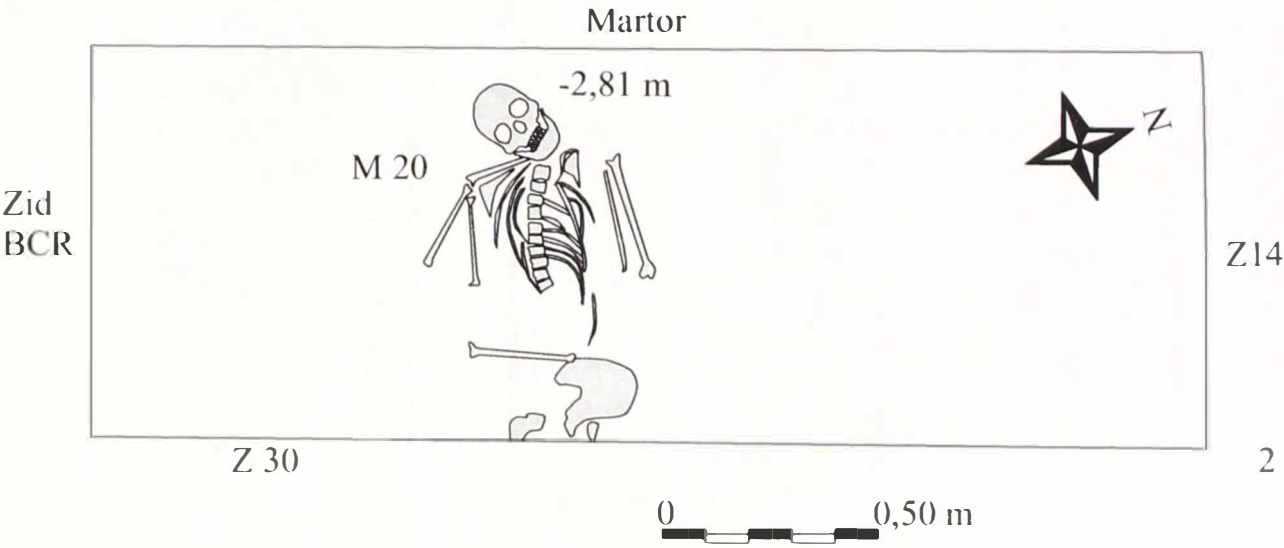

Figura 5. Distribuția complexelor funerare în casele IV-VIII.
 Figure 5. Distribution of the funerary complexes in trenches IV-VIII.

1

2

Figura 6. 1. Caseta V, profilul de nord; 2. Grund caseta IV, M20.
Figure 6. 1. Trench V, northern profile; 2. Plain of trench IV, M20.

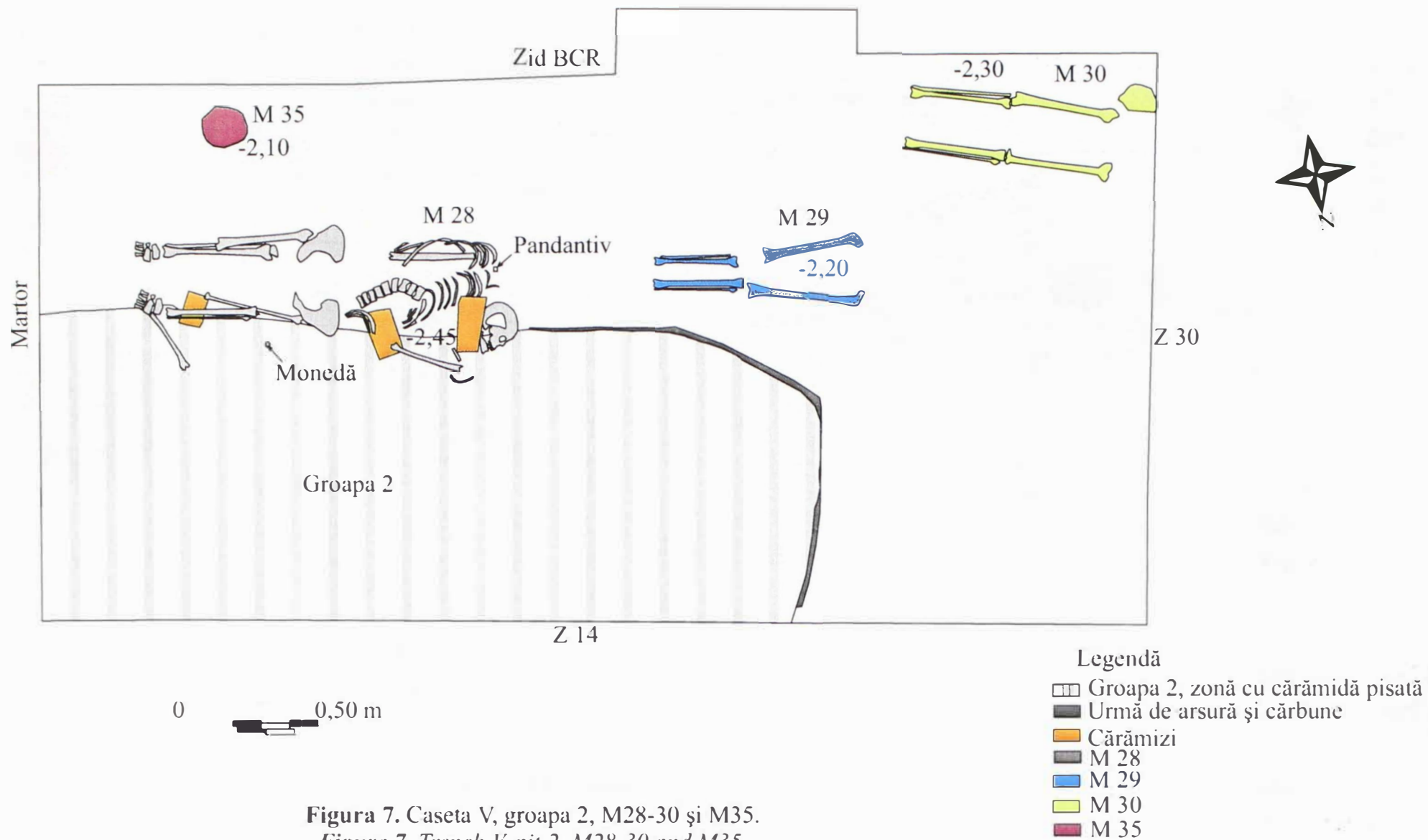

Figura 7. Caseta V, groapa 2, M28-30 și M35.
Figure 7. Trench V, pit 2, M28-30 and M35.

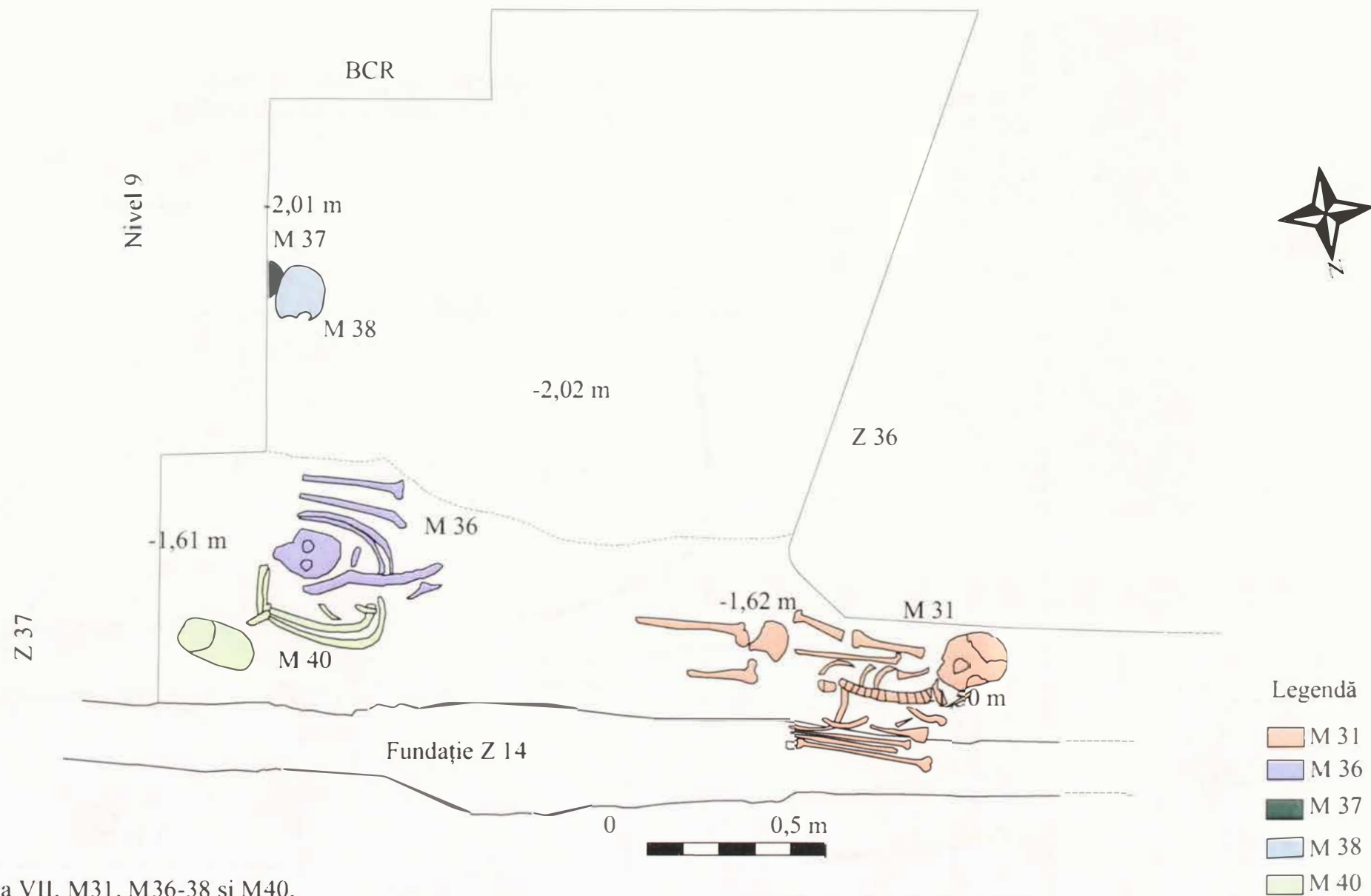

Figura 8. Caseta VII, M31, M36-38 și M40.
Figure 8. Trench VII, M31, M36-38 and M40.

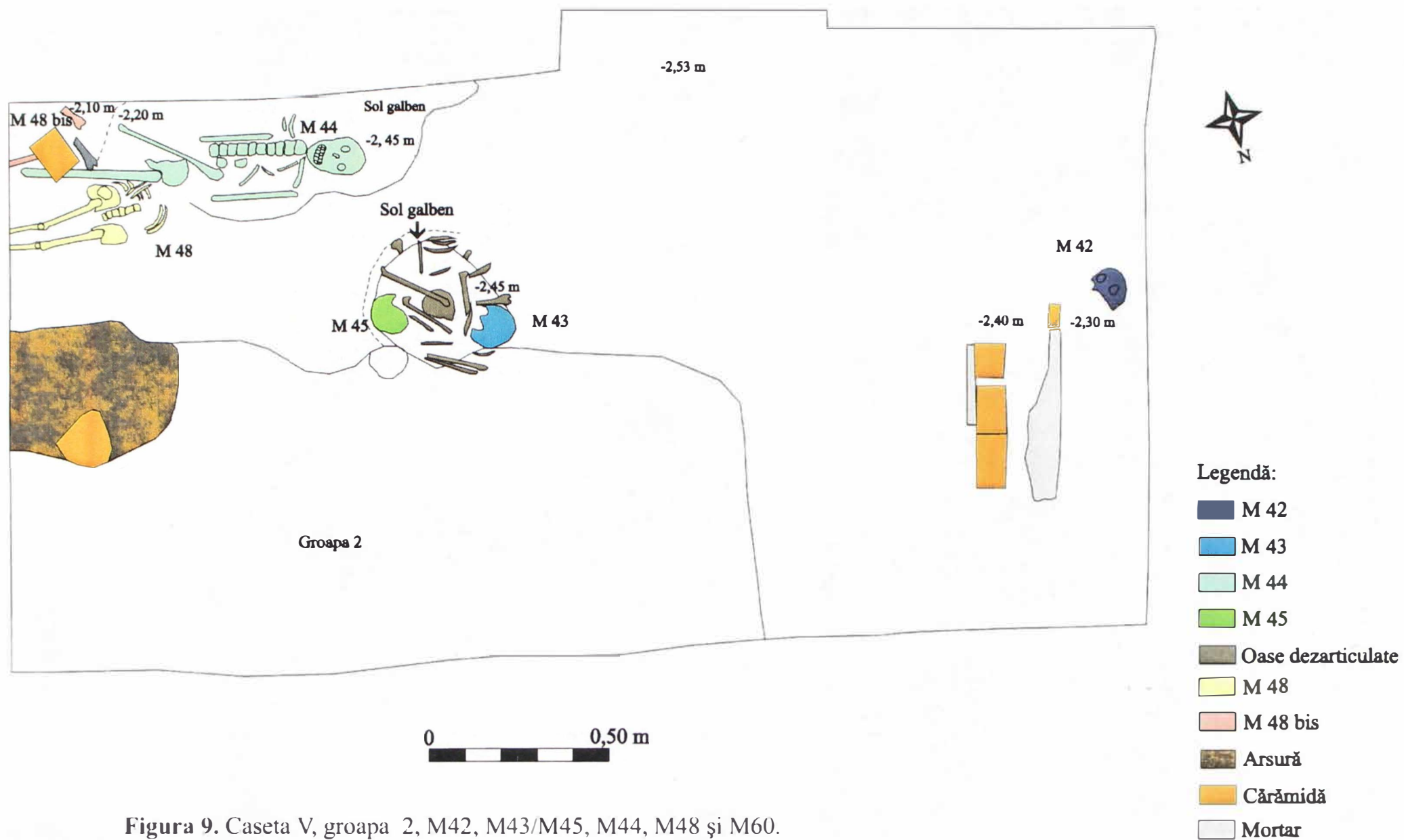
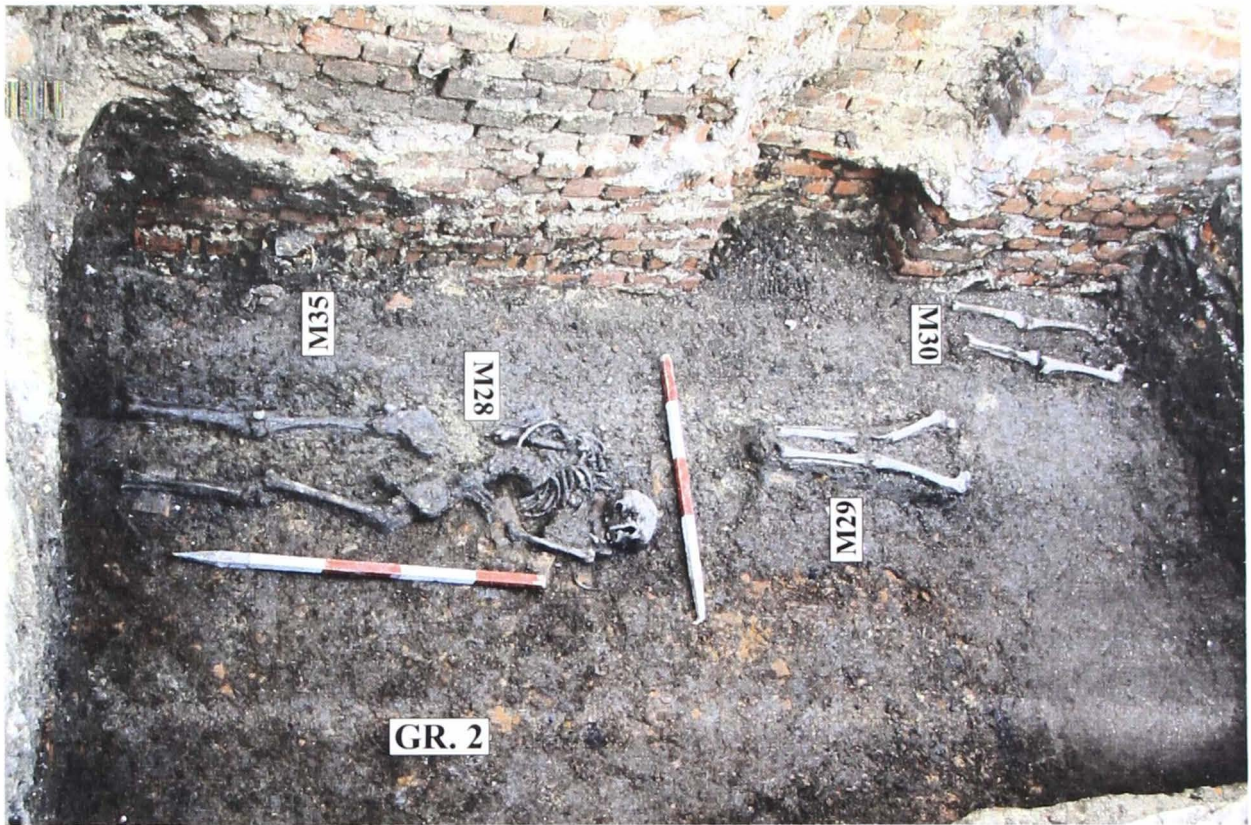
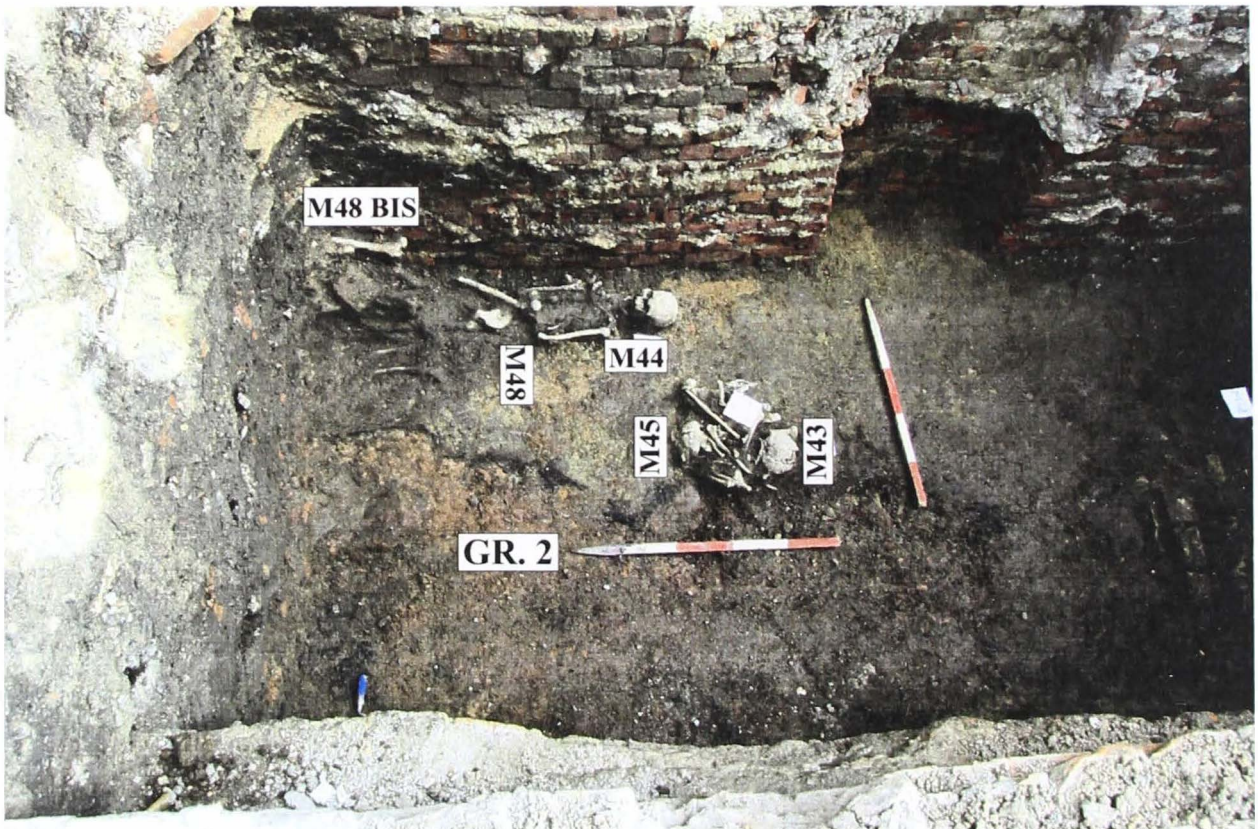

Figura 9. Caseta V, groapa 2, M42, M43/M45, M44, M48 și M60.

Figure 9. Trench V, pit 2, M42, M43/M45, M44, M48 and M60.

1

2

Figura 10. 1. Caseta V, groapa 2, Vedere de la N la S, M28-M30 și M35; 2. Vedere de la N la S, M43/45, M44 și M48.

Figure 10. 1. Trench V, pit 2, view from N to S, M28-30 and M35; 2. view from N to S, M43/45, M44 and M48.

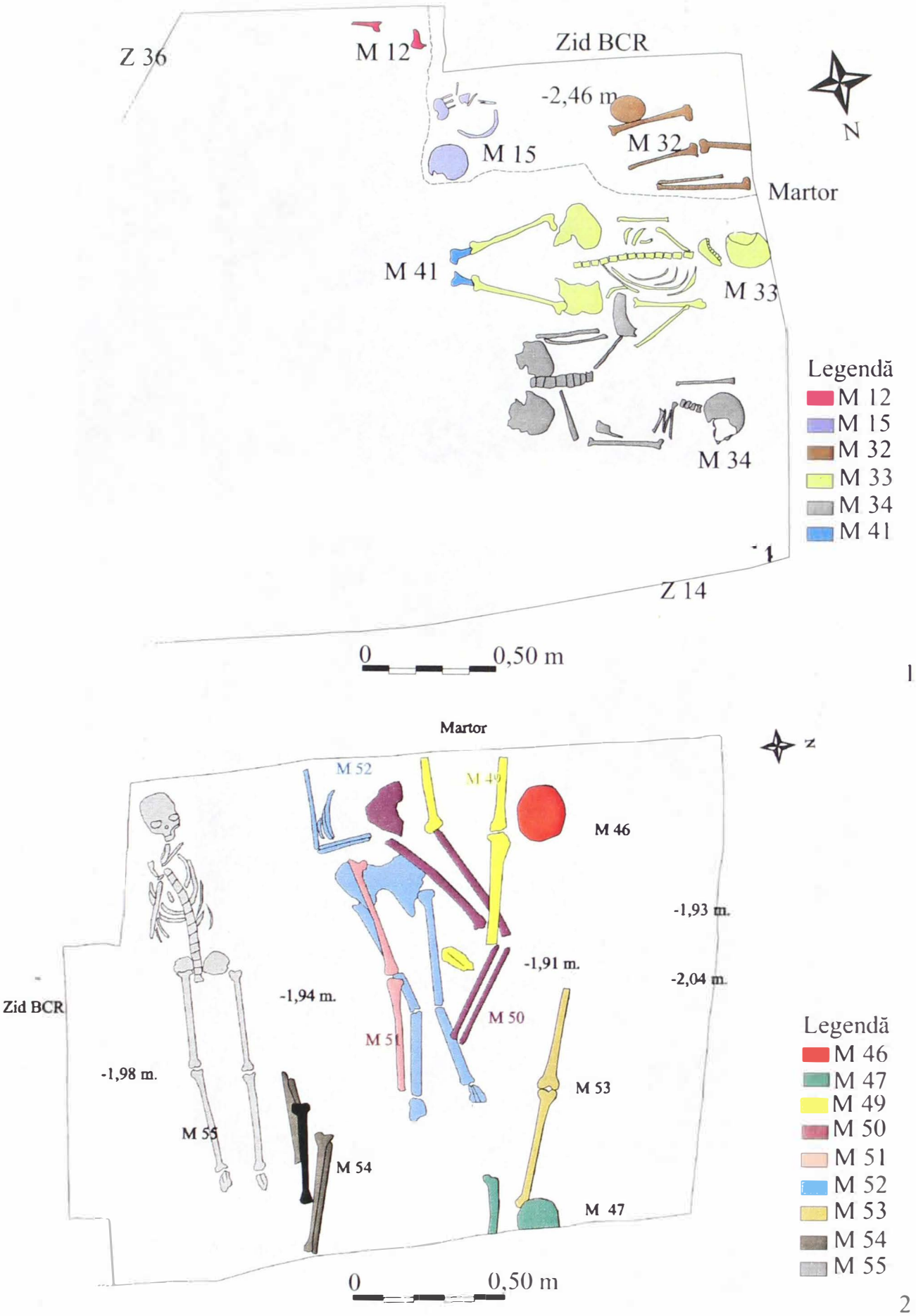
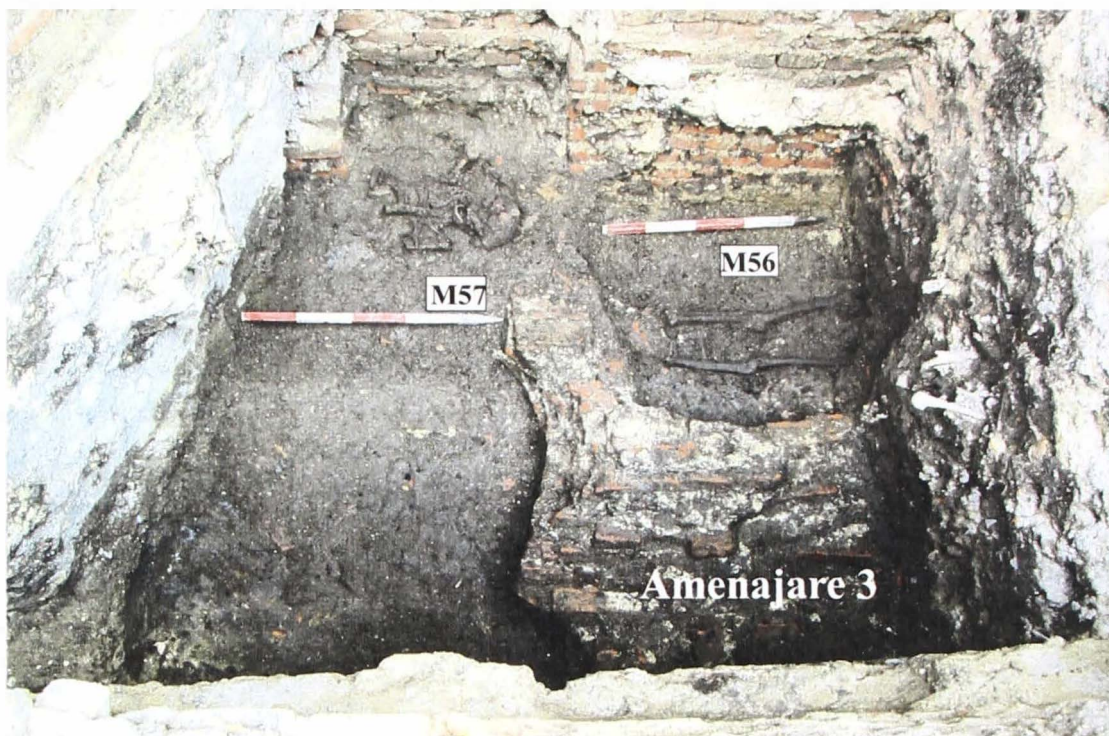

Figura 11. 1. Caseta VI, M12, M15, M32-34 și M41; 2. Caseta VIII, M9, M46, M47, M49 și M50-55.

Figure 11. 1. Trench VI, M12, M15, M32-34 and M41; 2. Trench VIII, M9, M46, M47, M49 and M50-55.

1

2

Figura 12. 1. Caseta VI, vedere de la N la S, amenajarea 3, M56 și M57; 2. Caseta VII, vedere de la N la S, Z 36 și M31.

Figure 12. 1. Trench VI, view from N to S, establishment 3, M56 and M57; 2. Trench VII, view from N TO S, Z 36 and M31.

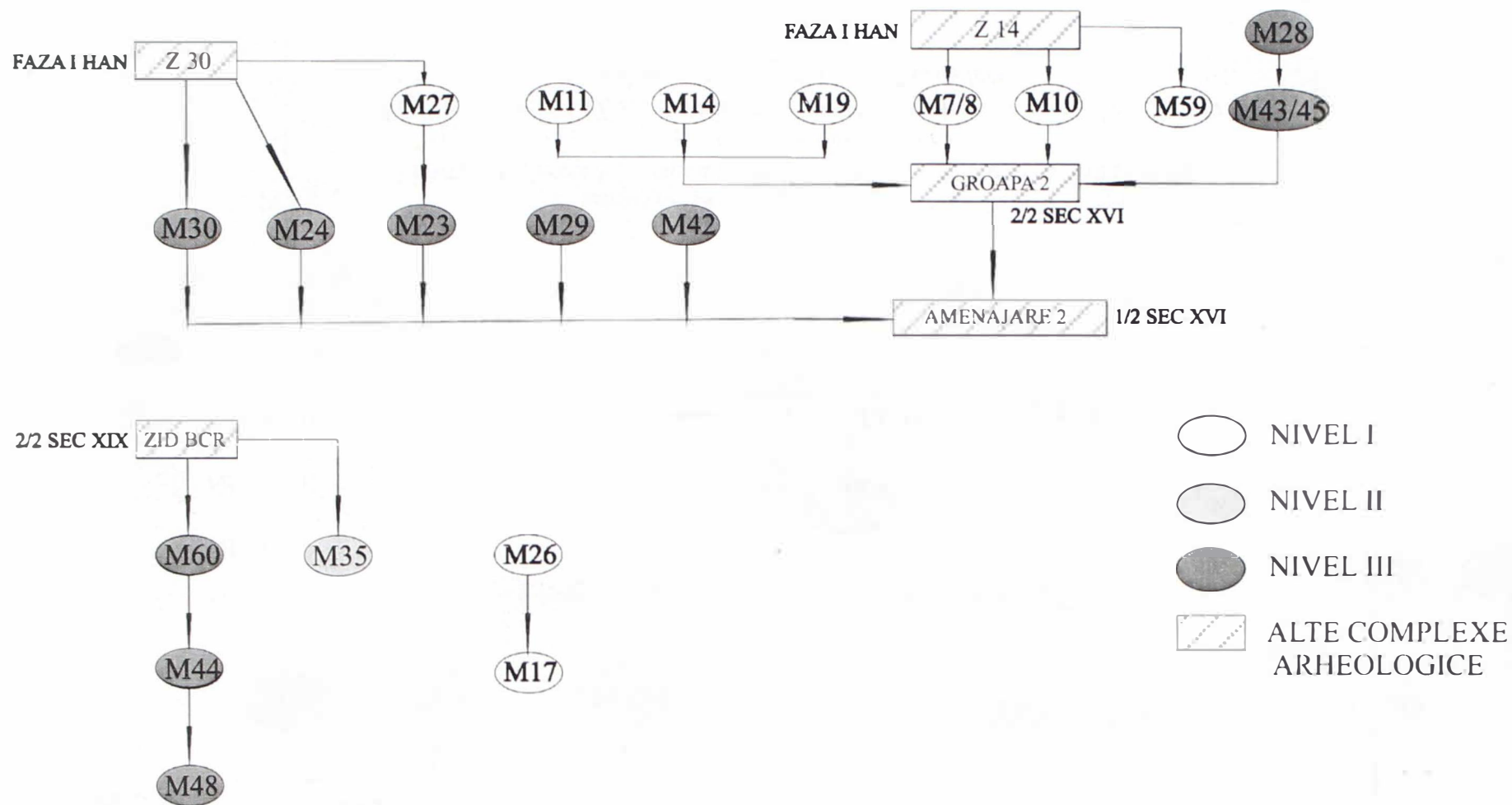

Figura 13. Caseta V, diagrama relațiilor de suprapunere între han și cimitir.
Figure 13. Trench V, superposition relations between the inn and the cemetery.

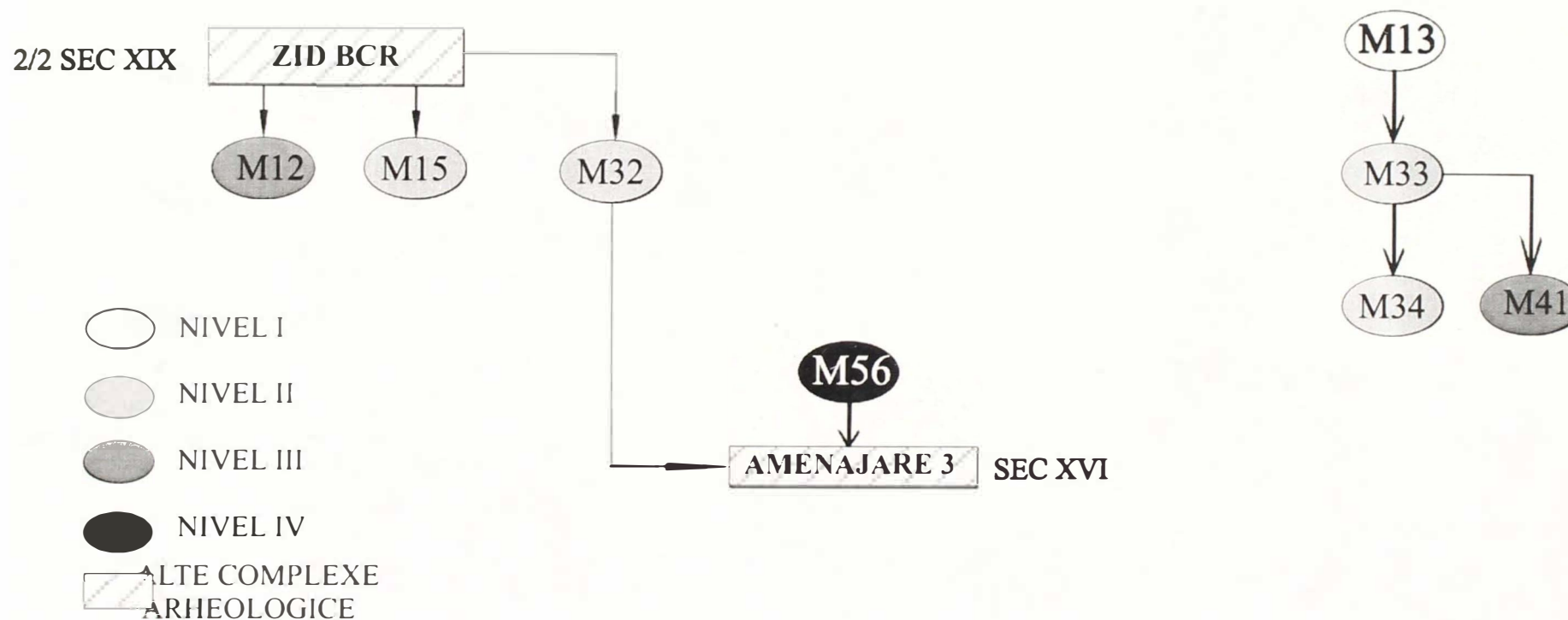

Figura 14. Caseta VI, diagrama relațiilor de suprapunere între han și cimitir și a nivelelor din cimitir.

Figure 14. Trench VI, superposition relations between the inn and the cemetery and between different levels of cemetery.

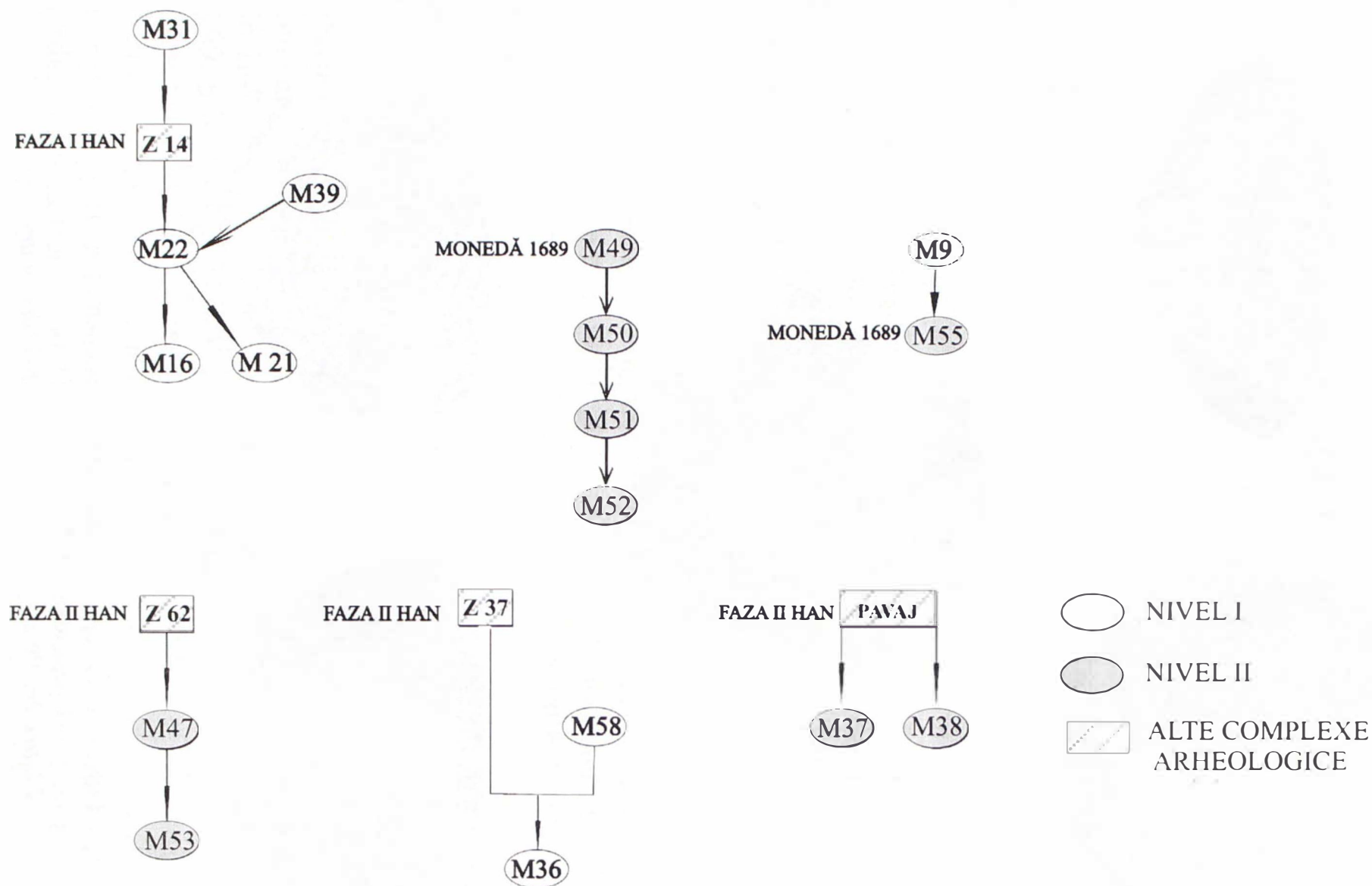

Figura 15. Casetele VII-VIII, diagrama relațiilor de suprapunere între han și cimitir.
Figure 15. Trench VII-VIII, superposition relations between the inn and the cemetery.

Figura 16. Groapa 2 - ceramică din secolele XVI-XVII:
castroane (1-2) și străchini (3-4).
Figure 16. Pit 2 - pottery from the 16th-17th century:
bowls (1-2) and rounded bowls (3-4).